

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnék.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénsek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

A theologia mint tudomány.*

A theologia, mint határozott hivatáskörben mozgó és szünetlenül fejlődő tudomány, az erkölcsi eszmény megvalósítására törekvő társadalomnak, az evangéliumi hitbizomány épsége, szentsége és kincsei felett örökösre hivatott egyháznak és az Isten üdvölgymelmi intézményének, örök országának: ezeknek az idők folyamán és végén tökéletességre jutó szervezeteknek ügyeit képviseli, érdekeit szolgálja s céljait segíti elő. Természetes tehát, ha mindazok a bölcsesleti, jogi, művészeti és gyakorlati ismeretek, a melyeket a theologia a maga munkakörébe bévon, vagy a melyekre több kevesebb hatást gyakorol, csakis akkor, annyiban és addig theologiai jellegűek, a mikor, a mennyiben és a meddig a theológiával vagy szerves, vagy kölcsönös viszonyban vannak, avagy vele kapcsolatban maradnak.

Am a theologia, fenséges hivatásához képest nem szorítkozhatik csupán a kinyilatkoztatás üdvényeinek, a megváltás, a hit, az örökélet tanainak hirdetésére, sőt inkább életerőt, színt, jelleget, izt kell kölcsönöznie, mindazoknak a rokon- és társ-tudományoknak, a melyekkel vonatkozásban, érintkezésben áll; hogy így, miként a vérkeringés középpontja a szív: úgy a különböző tudományok is a theológiával, illetőleg az annak éltető lelkét alkotó evangéliommal üditő, elevenítő, jótékony viszonyban legyenek. Ez a cél azonban kölcsönhatást feltételez, a miből következik, hogy a theologia nyomában megszűnnék tudomány lenni, mihelyest akár a bölcseslemtől, akár a jogtudománytól elsáncolná a területét, avagy figyelmen kívül hagyná a gyakorlati ész vivmányait. Ha a theologia hatni, alkotni, gyarapítani akar: meg kell találnia azo-

kat a módokat és feltételeket, a melyekkel célhoz érhet.

E szerint a theológiának mint tudománynak a mily elsőrendű és páratlanul magasztos, ép oly nehéz és küzdelmes pálya jutott osztályrészül. Határain belül és kívül sok rokon, de egyszersmind ellentétes jellegű s célú ismeretekkel is kell érintkeznie és egyiket sem mellőzheti, sem nem nélkülözheti, haugyan hivatását a tudományok birodalmának közepette méltóan beakarja tölteni.

Ebből az indokból — nem mondom érdekből — nincs értelme annak a rangpernek, a melyet a philosophia és theologia századokon át folytatott egymással, sőt a kritika ítélőszéke előtt bé kell vallanunk, hogy amaz, mint elvont elméleti tiszta tudás, és emez, mint az életre ható ujjászülő erő, csakis karöltve és egységben érvényesülhetnek s az emberi nem jobbulását, boldogulását és tökéletesbedését csakis a legbensőbb összhang mellett munkálhatják.

Más oldalról a theológiának a jogtudománnyal is kezet fogva kell haladnia; hiszen a jog, mint az erkölcsi parancsolatok és tilalmak összessége más-é, mint a mit az evangéliom a szeretet királyi törvényében foglal össze? A jogalany ki más, mint az én felebarátom? A jogviszonyokat, jogintézményeket kicsoda határozta meg találóbban, mint Pál apostol eme szavaiban: „Adjátok meg mindenkinek, a mivel tartoztok; a kinek adóval: az adót; a kinek vámmal: a vámot; a kinek félelemmel: félelmet; a kinek tisztelettel: tiszteletet; senki-nek se tartoztatok semmivel, csak az egymás iránt való szeretettel. Mert a ki szereti az ő felebarátját, az a törvényt betöltötte.“ (R. 13, 7. 8.)

Ime a tudományok eme jelzett és még részletesebben is indokolható kapcsolatát ismerve, nem lephet meg bennünket, hogy a theológiát az összes tudományok méltó tiszteletben és a

* Theol. magántanári próbaelőadás alkalmával mondott dékáni beszéd.

vezető tekintélyt megillető elismerésben részesítik, egyfelől fakultási értelemben vett érdemeiért és tisztes történelmi múltjáért, másfelől azért, mert ennek a tudománynak kezdete, középpontja és végcélja az örökkévaló Isten. Ezért találkozik röggös, de dicsőséges pályáján a theologia a tapasztalati és eszmevilág jelenségeinek felderítésében fáradozó összes tudományokkal s így kapcsolja össze az alphát az omegával, egyedül Isten dicsőségére.

Uraim!

Kollégiumunk kebelén immár századok óta, teljes harmoniában fejlődnek és virulnak a tudományok. A klaszszikus kor elévülhetetlen gyöngyeit s az evangéliom szellemétől áthatott keresztényen műveltség kincseit halomra gyűjtve találjuk itt ez egyszerű csarnokokban s Alma Materünk fáradhatatlanul szünetlenül adja, ajándékozza áldozza javait kinek-kinek a ki azokat keresi, óhajtja s birni akarja. Ezeknek a tűzben megpróbált arannyal is becsesebb kincseknek szerzésében buzgólkodott s szorgalmatoskodik folytonosan theologiai akadémiánk csak nemrég jeles hallgatója Lencz Géza theologiai licentiatus, tiszaroffi ev. ref. lelkipásztor atyánkfia is, a ki a bécsi evangélikus theologiai fakultástól nyert licentiatusi okmányának honosítása, illetőleg a mi tanulmányi rendszabályaink szerint érvényes theologiai magántanári képesítés céljából, a fel-

tételül kikötött akadémiai próbaelőadást ez alkalommal tartotta meg. Nem kételkedem a felől, hogy a kívánalmaknak ugy alakí, mint tartalmi tekintetben megfelelő eme próbaelőadását, theologiai magántanárképesítő bizottságunk méltányolni fogja s az egyházkerületi közgyűlés útján az egyetemes Konventhez felterjesztendő jelentésnek eredményeként, a theologiai magántanári képesítés meg fog történni. Ezzel a kijelentéssel szívesen üdvözlöm tisztelt licentiatus atyámfiát s a theologiai tudományosság terén kifejtendő további munkálkodásához erőt, kedvet, kitartást és áldást kívánok.

Theologiai akadémiai Ifjuság! A magyar theologiai tudományosság versenyképessége ez idő szerint kegyes óhajtás, eszme, gondolat. Elérhetetlen célt tűzne Önök elé az egyház, ha e gondolat, ez eszme, ez óhajtás megvalósítását közvetetlen feladatukká tenné. De Önök is hozzájárulhatnak — kiki a neki adott kegyelmi ajándék mértéke szerint — ahoz, hogy a hazai theologiai tudományosság súlyban, értékben, tekintélyben gyarapodjék s ez által akadémiánk színvonala emelkedjék fokról-fokra, mind az ormokig. Ez a munka természetesen helyes érzéket, kellő céltudatosságot, kiváló derékséget és ernyedetlen kitartást feltételez; viszont eredményül a hazának hirt, nevet, a nemzetnek dicsőséget, az egyháznak erősödést szerez és voltaképen az így lerakott sziklaalapon épül fel az

TÁRCA.

Közistentiszteletünk.

VI.

A keresztényen adakozás.

Az Északamerikai Egyesült Államok presbyteriánus egyházanak 1874-ben tartott egyetemes gyűlése azt mondotta ki, hogy „Az Ur céljaira való minden adományozásunknak lelki indokokból kell erednie, a mindenható Isten tiszteletére kell irányulnia, isteni Megváltónk részére való háládatos adománynak, lelkünk számára való kegyelmi eszköznek kell annak lennie.“ A ki az Ur ügyéért emberektől kér, az mindig a legalacsonyabb indokokra hivatkozik. Felszólalásában ne helyezze ő az ügyet elibe annak, a kié az ügy. Bizonyára nem tesz tiszteletet az Urnak az, és ténykedésében nem visz istenitiszteleti áldozatot ő neki az olyan ember, kit a szégyenkezés hajt adakozásra. Az, a ki bosszankodással ad, egyáltalában nem tesz adományt. A parancsolatoknak teljességében arra tanítottunk, hogy a mi Urunkat Istenünket teljes lelkünkéből és szívünkéből szeressük. Természetesen észszerű dolog lehet minden olyan szükségés értesítés, mely arra céloz, hogy megvilágítsa az elméket az Ur ügyének szükségéi felől való tényekről, mely arról akar bennünket meggyőzni, hogy az Ur ügyéről van szó, és

a mely azt akarja megmutatni, hogy Isten tiszteletére fog az az adomány szolgálni, mert sohasem tudunk olyan ügyet szeretni, a melyről csak keveset tudunk és szívünk hurjai nem felelnek vissza kellő értelemmel vagy haszonnal az olyan ügyre, mely mikor sziveinket megindítja, nem hat egyszersmind érte'műnkre is. Csak ennyiben kérhetjük a szentségben való adományokat. Istennek áldozatok által való tisztelete csak szabadakaratból való áldozat által létesíthető. Koldulnunk azonban nem kell. A királyok Királyának követe nem lehet koldus. Ő ugy áll az ő gyülekezete előtt, mint annak a képviselője, a ki ezt mondja: „Enyim az erdőnek minden vada, a hegyeken való sok ezer barmok. Én esmerém a hegyeknek minden repeső állatit és a mezőnek vadaival én bírok. Ha megéhezném sem mondanám meg néked; mert enyim e világnak kerekésege és teljessége! Avagy eszem-é én a bikáknak husokat, vagy a bakoknak véreket iszom-é? Áldozzál az Istennek dicsérettel és add meg a magasságban lakozó Istennek a te fogadásodat. És hívj engemet segítségül a te nyomorúságodnak idején; megszabadítlak tégedet és dicsőítesz engemet.“ Ilyen királynak semmire sincsen szüksége. Az, a ki az ő részére kér, kevésre nézi az ő jellemét és az ő szolgálaihoz való viszonyát, a kik mi vagyunk. A keresztényen adakozás továbbá nem mennyisége szerint veendő, sem pedig egyik embernek az adománya nem hasonlítandó össze a másikéval, hanem minden esetben olyannak kell az adományt vennünk, a milyen az a maga benső értéke szerint. Sohasem

igazi tudományosság tűzhelye . . . az egyetem!

Vajha megérhetné ez a nemzedék azt az örömet, hogy legalább bépillantathatna a magyar protestáns theologiai tudományosság és irodalom művelésére építendő ama szent hajlék csarnokaiba!

Dixi

Debrecen, 1902. dec. 10.

Dr. Erdős József.

TANÜGY.

Államosítások Beregmegyében

A Debreceni Protestáns Lap folyó évi december 6-iki számában hasonló címmel „egy kálvinista tanító” tollából oly közlemény jelent meg, mely tartalmánál s irányánál fogva igen alkalmas az érdekelt közönség megtevesztésére, valamint arra, hogy a támadt ellentétek kielesíttessenek, a különböző téren ugyan, de egy célért küzdő egyének törekvései megbéníttassanak. A midőn tehát az „audiatur et altera pars” elvénél fogva szót kérek, kérem szerkesztő urat, kegyeskedjék válaszomnak helyt adni.

Tankerütem területén a közel jövőben nem 5, de 12 új állami iskola nyílik meg, még pedig Kis-Almás, Cserlenő, Leányfalva, Duszina, Bene, Halábor, V.-Namény, Mátyus, Nagy-Lónya, Barkaszó, Szernye és Csomonya községekben. Az utóbbi nyolc ref. magyar, a négy első más nyelvű s vallású községben.

E 12 iskola között csak kettő: a leányfalvi s benei létesül az ottani életképtelen s minden kritikán aluli állapotban sinlődő községi iskola államosítása után, a többi valamennyi *párhuzamosan szerveztetik az ottani hitfelekezeti iskolákkal, azok érintése nélkül*, a vásáros-naményi izr. iskola kivételével, mely beleolvad az ottan szervezendő áll. iskolába. Mindazon helyeken, hol párhuzamos állami iskolákat állítunk, úgy az egyházi hatóság, mint hivatalom megkísérelte az illető ref. népiskolát lábra állítani, avagy tekintélyes fizetéskiegészítő államsegély kilátásba helyezésével a nagyszámu tankötelesre való tekintettel fejleszteni s hogy ezen kísérletek sikerre nem vezettek: tettük meg a további lépéseket a *hitfelekezeti népiskolák érintetlen hagyásával*. Azt hiszem, eljárásunk korrektségéhez szó sem fér, s hogy a „bőzsebű nagyhatalmat” csak elismerés illetheti nemcsak Beregmegyére, de az objektív gondolkodó református magyar közönség részéről is akkor, a mikor hóna alá nyúl és nagy anyagi és erkölcsi erejével segélyére siet a kulturális fejlesztés terén az államalkotó magyar fajnak, annak a lakosságának, mely a közterhek alatt talán még jobban roskadozik, mint más vallású és anyanyelvű testvérei.

De lássuk most a „bőzsebű nagyhatalom” szerepét a szóban levő új iskolák szervezése, személyi és dologi szükségletei biztosításánál. Kis-Almás, Cserlenő, Leányfalván, Duszinán, Mátyuson, N.-Lónyán a kir. kincstár költségén modern iskolaházakat épít, Benében a község maga építi fel házilag az új iskolát, de a kir. kincstár adja a pénzt, 6000 koronát. Haláboron szintén a kir. kincstár vásárol alkalmas épületet és saját költségén alakítja át, V.-Naményon s Csomonyán a község kölcsönt vesz tel az építésre, de az évi annuitásokat a kir. kincstár biztosítja, végül Barkaszón s Szernyén tetemes évi bér mellett biztosítja az iskolák elhelyezését addig, míg alkalmas telket kap s a kir.

válik az Istennek dicsőségére, a mire minekünk magunknak nincsen szükségünk. Az első keresztyéneknek a szegények számára tett adományai sohasem voltak hiábavaló dolgokból való adományok, a mi pedig korunkban gyakran megtörténik velünk, mikor olyan dolgokat adományozunk, a melyeket szegyenlenénk használni, Dávid nem akarta mások adományait a magáéi gyanánt ajánlani föl az Urnak s ezt a nyilatkozatot teszi: „Nem akarok az Urnak, az én Istenemnek ingyen való áldozatot áldozni.” A régi zsidó törvényben az égő áldozattól, a hálaadó áldozattól, a vétekért való áldozattól és a bűnért való áldozattól egyformán megkövetelték, hogy a tökéletesből és a macula nélkül valóból adassék az, mindenik typusa levén Krisztus tökéletes áldozatának. De nem így állott a dolog a szabad akarattal való áldozattal, a mely, ha nem valamely fogadás teljesítéséeként adatott, állhatott egy tagvesztett, formátlan, vak, bēna, vagy összetört állatból is, vagy tényleg akármiből, a mivel az akaró, a háládatos, az istenimádó szív rendelkezett. Mint a hogy az a fillér is, melyet az újtestamentomi özvegy, mint az ő minden élését vetett be a kincstartó ládába, több volt Isten előtt, mint a gazdagoknak minden adományai. Az adomány így minden esetben szeretetről és háládatosságról tett tanubizonyságot és épen ebben áll a valódi istentisztelet.

A mi már az adakozás formáját illeti, nagyon nehéz dolog mindenkinek izlését és lelkiismeretét kiélegíteni. Az emberi izlések különbözők és az izlésnek

megvan a maga helye azon dolgok körül is, a melyek az istentisztelet körébe vágnak. A mi egyházunk, szerencsére, azt az egyszerűséget követi e tekintetben, a mely nem sérti azt, a miért fennáll és csak arra tekintettel bírálható, a mi hiányzik belőle. Szerencsés helyzet.

A szentírás nem írja elő a templomi szolgálatok rendjét. Nem úgy van-e, hogy a változó izlések és a változó körülmények s az egyházi munka és élet új körülményei által adott gondolatok, s az egyházi élet egymás után következő korszakaiban előkerülő keresztyén gyülekezettek kellő érzeke befolyással lehessen arra, hogy mit kelljen elismernünk helyesnek és jónak az Isten házában lefolyó szertartásokra. Mi reformátusok mindig konszervatívek, nyíltak és őszinték, némelyek szerint talán túlszinték es tulhídegek vagyunk e tekintetben. Az azonban bizonyos, hogy a szentírás a mi oldalunkon áll. Semmisem szól a bibliában a mellett, hogy a halásznak egyszerű felső ruhája miként változtatott át királyi fényes biborrá. Kétségen kívül való dolog, hogy a császárság eszméjétől vétetett az, ha az egyszerű presbyterből püspök leve, ki a trón biborrát öltötte magára. De mi nem megyünk bele abba a tévedésbe, hogy lelkézeink számára királyi előjogokat igényelünk, vagy hogy istentiszteletünkben bárminemű alaki tulzásokat is megengedjünk.

Azt a tévedést azonban elkövethetjük, hogy nem használjuk föl előjogainkat a magok teljességében és hogy az Isten házában való szabadakarati áldozataink

kinestár költségén épített. A 12 iskola személyi és dologi kiadásai megközelítőleg évi 33,550 koronát igényelnek. Ez összegből községi hozzájárulás 4550, államkinestári 29,000, tehát a terhek 13,5%-át töltek a szerződő község vállára, 86,5%-át pedig a „bőzsebü nagyhatalom” vállalta magára.

Cikkirő állításai a „lőlabbal” együtt tiszta valótárságok. Legből kapott állítás, hogy a kultuszminiszerium igyekszik a kálvinista egyház veteményes kertjeit annektálni s megsemmisíteni. A kételkedőnek okmányokkal is beigazolhatom, hogy a miniszerium *egyetlen esetben sem kezdeményezte*, hanem csak oly helyeken engedélyezte az államosítási tárgyalások megindítását, a honnan a helyi érdekelt politikai s egyházi hatóság kérlemezte azt. Példa gyanánt csak a sokat telpanaszolt nagy-beregi államosítást említem fel; e helyen a 365 mindennapi s ismétlő ref. tanköteles befogadására csak két tanterem állván rendelkezésre, a közig.-biz. elrendelte a községi iskola felállítását 1416/98. sz. határozatával. E bizottsági határozatot, közbevetett felebbezésre a miniszerium jóváhagyta, mire a politikai község az egyházközség hozzájárulásával az állami iskola felállítását kérlemezte. Hogy a „bőzsebü nagyhatalom” *menyire kapott a kínálkozó alkalmon*, kiténik abból, hogy a 94,492/99. sz. leiratával kijelentette, hogy N.-Beregen *nem állit* állami iskolát s ragaszkodik a községi iskola felállításához. Ime az erőszakos államosítás!

A gáli ref. hitközség anyagi tehetetlensége tudatában kívánt államosítani. Hogy milyen bőkezű volt vele szemben a százezrekkel bíró politikai község, kiténik abból, hogy a hitfelekezeti uton való rendezés céljaira 300 lrtot szavazott meg; oly összeget, mely a meglevő egy tanterem s tanítói lakás jókarba helyezesére s kellő felszerelésére sem elég. A 192 ref. tanköteles így az egyetlen tanteremben kénytelen elhelyezkedni valamelyes megoldásig.

Tarpán sok lévén a tanköteles, a közig.-bizottság

az egy tanítós községi iskola fejlesztését rendelte el. Erre a politikai község a hitközség hozzájárulásával az összes iskolák államosítását kérlemezte. Az államosításhoz az egyházmegye 35/900. sz. határozatával a helyi viszonyok ismeretében „nehogy a kétfele iskola s tanrend az egy s ugyanazon nyelvű s vallásu lakosság között a népnevelés egyöntetű fejlesztésére zavarólag hasson” *hozzá is járult* s csak a tanítói lakásoknak szánt épületek átadását nem engedte meg. A kerület az államosítást el nem utasította, hanem az 54/900. sz. határozatával, az épületek átadása ügyében hozott e. megyei határozatot jóváhagyta s kimondotta, hogy az államosítás kérdését akkor veszi érdemleges tárgyalás alá, ha az a megállapított elvek s szabályok figyelembe vételével terjesztetik eléje. Ezen államosítás végrehajtása esetén a kir.-kinestár évi 9000 korona terhet vállalt volna magára, a község kulturális terhei pedig dacára a nagyszabásu építkezésnek, évi 3000 koronával csökkentek volna. Nyilvánvaló, hogy a közokt. kormányt akkor, amikor ily nagy teher elvállalásáról volt szó, az államosító tárgyalások megindításának engedélyezésénél nem a cikkirő által feltételezett alacsony szempontok: (hogy t. i. van mihez nyulni) vezéreltek, hanem, hogy ezen fajmagyar lakossággal bíró község kulturális fejlődését a legmagasabb fokra emelje.

Hasonlóan légből kapott állítás az is, hogy Várit s Badalót „csak úgy kéz alatt vették el tőlünk”. A vári államosítást a politikai s hitközség kérte 1898-ban. Az egyházközség határozatát az egyházmegye 103/98. sz. a kerület 255/99. sz. a hagyta jóvá! Badalón hitfelekezeti uton indult meg a rendezés 1897-ben, mikor is az újonnan szervezett II-ik tanítói állás javadalmához a hitközség 100, a bőzsebü nagyhatalom 700 koronát biztosított; mivel azonban e II-ik állomás betölthető évekig nem volt, a hitközség megindította az államosítást. A hitközség határozatát s az államosító szerződéseket úgy az egyházmegye, mint a kerület jóváhagyta!

Reményelem, beigazoltam az eddig elmondottakkal.

kat nem méltatjuk úgy, mint istentisztelet tényét, melynek tehát, mint ilyennek, megvan a maga méltó helye templomi szolgálataink közben. A háladásnak e szolgálatát, a szentirat által ajánlott e szabadakarathól folyó áldozati tényét nem lehet-e úgy fognunk fel, úgy rendeznünk be és olyan helyet adnunk annak istentiszteletünkben, hogy gyülekezeteink azt a magok egyik legnagyobb előjoga gyanánt tekintsek?

Mindenki a maga saját egyházának dolgait ismeri legjobban, mert istentiszteletét állandóan abban végezi s tudja annak minden dolgait. — Az Északamerikai Egyesült Államok presbyteriánus egyháza komoly és beható figyelem tárgyává tette e kérdést, s 1885-ben tartott egyetemes ülése javaslattal állott elő e tekintetben, melyet 1886-ban az egyházmegyék el is fogadtak, melynek alapján az istentiszteleti rendtartásba egy új fejezet vétetett be „Istennek adakozások által való tiszteltetéséről” való cím alatt. E fejezet szerint az adakozások tételében álló szolgálat úgy végezendő, mint a mindenható Isten tiszteltetésének egyik ünnepélyes ténye; hogy e szolgálat módja s annak az istentiszteletben való helye a presbyteriumok által állapítandó meg; hogy az az istentisztelet külön álló es sajátlagos tényévé teendő. A gyülekezeti könyörgés előtt vagy után tartandó és abban az imádságban Isten áldása kérendő

ki e szolgálatra, és az adományok Istennek ajánlandók föl abban.

Az ilyen istentisztelet részletei minden gyülekezetnél s talán minden különböző alkalommal mások és mások lehetnek. Az Északamerikai Egyesült Államok presbyteri egyházában az adományokat a gyülekezet ifjai gyűjtik egybe, kiktől aztán két presbyter veszi át azokat; és míg az ifju emberek és a presbyterek a gyülekezet előtt állanak, a lelkész által vezetett gyülekezeti imádkozás ünnepélyes ténye ajánlja föl Isten dolgai számára a begyűlő adományokat. Ez a rendtartás némelyek előtt nagyon soknak, míg mások előtt meg nagyon kevésnek látszhatik. Rendezze be tehát mindenik gyülekezet a maga részére úgy ezt a dolgot, a hogy az reá nézve legalkalmasabbnak látszik s tanítsa azt, hogy Istennek szól az az adomány, hogy egyik eleme az a templomban tartott istentiszteletnek, s tanítsa továbbá, hogy a kegyelem munkája ez az adomány, mely bőven árad ki mi reánk a mi Istenünk tiszteltetésének mindenik tényéből.

(Folyt. köv.)

Csiky Lajos.

hogy az államkormány nem nézi üzleti vállalatoknak az államosításokat, ahol ugyan államosít. Tankerületemben egyetlen egy államosítás folyik, a zápszonyi ref. iskoláé, de ettől se méltóztassék felni, mert ha így halad, eldologozgatunk rajta még az emberi kor legvégső határáig, az egyház veteményes kerjében pedig nőhet szabadon addig a kóro.

Azok, kik az államkormány kulturális akcióját magasabb nézőpontról figyelik, akik állami iskoláink irányát, kül- és beléletét közvetlenül ismerik: rég belátták s nagyon jól tudják, hogy működésükből semmi veszedelem sem háramolhatik a magyar protestáns egyházakra. Tankerületemben egyébként is kevés, mindössze hét olyan állami iskola van a 90 között, mely a ref. iskola államosítása útján létesült. A vallás-erkölcsi nevelésre ezekben is, a többiben is oly nagy gondot fordítunk, hogy az elért eredménnyel a vizsgáló egyházi hatóságok mindig meg voltak elégedve s előttem panaszt soha sem emeltek. Az államkormány kiváló gondnal ápolja és támogatja tankerületem ref. iskoláit, a ref. tanítók fizetéskiegészítő s korpótléket biztosító államsegélye címén, valamint az állami iskoláinkba járó ref. tanulóink vallásoktatásának ellátására 13,193 koronát fordít évenként. Hogy pedig a ref. egyházak méltányos kivánságainak tanügyi főhatóságunk eleget szokott tenni, annak beigazolása céljából csak a duszini esetre hivatkozom.

Az elmondottakban rejlenek az okai annak, hogy állami iskoláinkkal a ref. közönség nagy része rokonszenvezik s jórészt csak azok képeznek kivételt, a kik — mint cikkirő — állami iskolát soha sem láttak, azok beléletét s irányát nem ismerik. Református közösségekben levő állami iskoláink élén református lelkészek s tisztviselők állanak, a vallásoktatást az általuk megszabott keretekben, az arra leghivatottabbak, maguk a lelkészek végzik. Azt hiszem, ez elég biztosíték. A királyhágtantuli részeken, hol legtöbbször lét vagy nem lét kérdése a ref. hitközségre az állami iskola szervezése, természetesen igen sok oly állami iskola működik, mely a ref. iskola államosítása útján létesült. Itt az állami iskolák beléletét s működését már annyira ismeri a ref. közönség, hogy abban egyházára semmi veszedelmet sem lát. Ez a tudat nyilatkozott meg az erdélyi ev. ref. egyházkerület múlt évi őszi közgyűlésén a kerület nagytudása s puritán jellemű püspökének dr. Bartók Györgynek megnyitó beszédében.

Azokba a szerződésekkbe, melyeket ref. iskolák államosítása tárgyában kötöttem, mindegyikbe fölvettem, hogy ha a hitközség anyagi helyzete lehetővé teszi a hitfelekezeti iskola fentartását, az esetben jogában áll beszüntetett iskoláját újból megnyitni s hogy ez esetben az átadott ingatlanok használati joga az egyházra újból visszazáll. Az egyházak a népoktatási törvény II szakasza értelmében egyébként is jogosultak bármikor felállítani a hitfelekezeti iskolát.

Annak a megítélésére, hogy tankerületem ref. iskolái mennyire állják meg helyüket s hogy hol állítsunk állami iskolákat, szerény véleményem szerint cikkirő nem hivatott. De még ha illetékes volna is, az esetben sem osztanám felfogását, mert a ref. iskoláknál igenis sok a baj, nagy a tanítóihiány, kevés a tanterem, sok helyen hiányos a felszerelés, az iskolák annyira tulzsufoltak, hogy az eredményes tanítást lehetlenné teszik, végül, mert a lakosság általános szegénysége s a nagy közterhek miatt az iskolázás ügyét rendezni, iskoláját tovább fejleszteni a legtöbb iskolafentartó nem képes. Nemesak kultur- de fontos szociál-politikai érdek, hogy

ily helyeken a hitfelekezeti érdekek érintése nélkül elő-álljon az államhatalom, mint iskolafentartó, még pedig a fajmagyar lakosságú vidékeken első sorban, mert azt tartom, hogy az államalkotó és fentartó magyar faj vezető szerepe csak úgy biztosítható, ha kulturáját a legelső helyre emeljük.*

Szentpétery Endre
kir. tanfelügyelő.

Karácsonyi ajándékok.

Hideg tél, szomorú emberek. Pusztaság künn, szegénység a természetben. Aggódás bent, nyomorúság a családban. Sok csalódás a szívekben, tört remények, lehangolt vágyak a lélekben: ezek jellemzik a mai sivár életet s rányomják bélyegüket a kapkodó, mindenütt gyógyírt kereső társadalmi mozgalmakra.

Vádaskodás, rágalom, gyanúsítás napirendű dolgok. Az anyagi élet felülkerekedése megöli a lelket, elpusztítja annak nemesebb gerjedelmét s a koldússá tett lélek nyavalyog, nyöszörög, kutatva keresi a biztos nyugvó pontokat, a boldogabb mezőket, hol még épen maradt, még virul valami a régi jó idők illatos virágaiból.

Istenem! mennyi hiábavaló tépelődés!

Szegény lélek, hasztalan keresed künn a megnyugvás helyeit.

Mit adhat neked a puszta mező? . . . Szelid, csengő sóhajtasidat elkapja a zúgó vihar s vad kacajjal ül orgiát fájdalomid felett! Könyező szemedet teleszórja hamuval, apró hideg hulló csillagokkal, hogy aztán valahogy meg ne lásd a felcsillanó biztató sugárt, ne halljad a hívó szózatot és ne érezd a dermedztő hidegben a talán föltámadó belső melegséget!

A futkosó emberek is hiába felebarátaid!

Ők is szegények, ő bennök is beteg a lélek, a te testvéred! . . .

Csak a földön járnak, a földön kutatnak azok is. Az anyag, — az anyag, . . . ez az Ur felettök. Azért futkosnak, hogy az arany borju körül táncoljanak! . . .

Nincs is bennök szabadításra való erő! . . . Gyarlók és esendők. Földi részök por és hamu s még a leghatalmasabb is széthull az Alkotó intésére!

Mig itt járnak, — tülekednek. — Egymás hátán, fején igyekeznek mindenik célhoz jutni. Mind magát tartja jónak s az érdemet igen sokszor az érdem lebunkózásával akarja kieroszakolni.

Ha magasra jut, — elfeledkezik az alantmaradtakról; nem ismeri, nem érti többé őket.

A hatalmat ugyancsak kihasználja.

Ha lent marad: irigység, elégedetlenség férge emészti s még közepén is kevelység vagy közöny teszi használhatlanná életét.

Ah! szegény lélek! Mit keresed hát a megnyugvást ezek közt! . . .

. . . De hát csakugyan ilyen sötét, ilyen vigasztalan ez a föld?

Nem telik itt meg soha a boldogság mértéke? Nem válik teljessé a vágyak, a törekvések küzdelme?

Avagy az emberek mind oly haszontalanok és érdekhajszolók, hogy rajtok sehol fel nem tűnik az istenképe és lelkök soha nem mutatja, az istenség lényéből való származás örök dicsőségét? . . .

. . . Ah! lélek! lélek! . . . Eltévédél, sötétségbe

* Készséggel kiadom e cikket, — természetesen azonban fentartom a jogot, hogy erre „egy kálvinista tanító“ reflektálhasson.
Szerk.

jutottál, — és innen a sötétből alkotsz magadnak ijjesztő rémeket, képzelsz riasztó fantomokat, melyek megülik gondolatodat, beteggé teszik ítélőképességedet s megfagyaltják, nyomorultta teszik lényedet!

Ebredj fel! Gyujts magadnak világot! . . . Nézd-nézd ott a látóhatár körzetén belől, ott csillog a csendes pásztortűz, keresztül tör fénylő sűgara a rengeteg sötétben s biztatólag esik a háborgó szivekre.

Angyali ének zendül, megnyugvást hozva a tépelődő léleknek: „Dicsőség a magasságos mennyekben Istennek és a földön békesség és az emberekhez jóakarát!”

. . . Ah! hova is tévedtem? . . . Milyen gonosz álom rabjává lettem?! . . .

Mig tollam perceg, mig gondolatim haborognak s minket közel érdeklő lezajlott eseményeken kalandoznak: ime megkoppan egyszerű szobám ablaka s felhangzik ártatlan gyermekajkakon a karácsonyi örömeinek: „Az Istennek szent anyala Mennyekből hogy alászalla.” . . . stb. . . .

Ah! ez az, — ez az, a mit kerestem. Itt a nyugalom, itt a boldogság!

A karácsonyi örömhírnök, — az angyali szó szétfoszlatja a kétségek ködét, hitet, a megváltás hitét, a szabadulás reménységét költi fel s ezekben gyujt égő oltartűzet a nemesebb vágyaknak!

Megváltás, szabadság, jog, a jó mértéke szerint való egyenlőség: ezek a legértékesebb karácsonyi ajándékok!

Szegény református tanítóknak is ezek a legértékesebbek.

E világ és ez idő szerint a csalódások tengerén evezünk, Elbűsítja lelkünket a gondolat, hogy törekvéseink, az Ur veteményes kertjeiért folytatott nemes küzdelmünk igen kevés eredménnyel bíznak.

Előttünk a köznevelési előkészítő bizottság munkálata, látjuk a zsinatot előkészítő konventnek tanácskozásait, halljuk a vezető férfiaknak nyilatkozatait: s mindezek mély szomorúsággal töltenek el bennünket.

Nem elég, hogy egyéniségünket, tehetségünket s a végzett munkát a régi mértékkel méregetik, hanem még anyagi megélhetésünk, külső földi existenciánk javulása elé is akadályokat gördítenek.

Teremtő Isten! Mit gondolnak oda fent? . . .

Meggondolták-e horderejét az ilyen irányú törvényalkotásnak? . . .

Ha az iskola az egyház veteményes kertje, hát koldus és éhező kertészekkel lehet-e azokat virulóvá tenni, lehet-e biztos kezekkel tovább fejleszteni? . . .

Hogy az egységes szervezet megalkotásától huzódoznak — bár az iskolaügy biztos fejlesztése s maga az iskolakormányzás szabatosabbá tétele azt kívánja — kimagyarázni tudjuk és a megszokott konzervatív állásponthoz való ragaszkodás mértékével mérlegeljük: de hogy a tanítói fizetések minimumát csak a régi alap szerint akarják megtartani: ez előttünk teljesen érthetetlen.

Nem ok erre az a megszokott sohajtozás, hogy az egyház szegény, mert hiszen ez köztudomású dolog és nincs e hazában ma értelmes és józan gondolkozású reform. tanító, a ki a maga fizetésének javítását a szegény megterhelt egyházak vagy hívek nyomorgatása árán kívánna eszközölni.

Ezt a keserű poharat senki sem fogadja el közülünk.

(Más az, a hol kivételesen van miből és önként adják.)

Nincs is rá szükség.

Tessék — szellemében — végrehajtani az 1848. XX. t.-c. vagy méltóztassék addig is helyt állani és éppen az állami tanítók fizetésének rendezésénél egész határozottsággal követelni, hogy a legmagyarabb nemzeti iskola tanítói, a református tanítók ugyanolyan mértékű fizetési pótlékban, illetve az 1893. XXVI. t.-c. szelleme szerint államsegélyben részesüljenek.

Mondom, ez eddig, mig az 1848. XX. t.-c. valóban végrehajtatik.

Ha nem lesz megfelelő tanítói fizetés, nem fognak virulni a református iskolák, mert senki se véلje azt, hogy a jobb erők nyomoruságos tengődő életre szánják magukat, hiszen ezt minden egyháziasságuk mellett is tiltja nekik a saját családjuk iránt való kötelesség.

Az iskolaügy jövőjét nem lehet foltozással, csak radikális rendszerváltozással biztosítani.

Mi pedig református tanítók ne csüggedjünk! . . . Ha családás lett is külsőleg a mi karácsoni ajándékunk, ne feledjük, hogy az a ki eljött, nekünk is Megváltónk, Szabadítónk, kinek igéje tiszta igazság, fényes világosság, a ki megnyugtat, felemel s azt míveli, hogy „az atyáknak szívét a fiakhoz, a fiakét pedig az atyákéhoz hajtja.” A harmadik renddel számolni kell.

Sinka Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Egy „figyelemreméltó” ajánlat.

II. közlemény és felelet a „Prot. nyomda” cikksorozatra.

A nt. szerkesztő ur előbbi cikkemre jóakarattalag elmondja, miért nem állított eddig nyomdát az egyházkerület, nevezetesen azért, mert hosszú idők óta jó viszonyban volt a város ösrégi nyomdájával. Ez ugy is van, ez volt egyik legfőbb ok, amiért nem indítványoztam eddig az egyházkerületi nyomda felállítását. Nem akartam, hogy én törjem az első rést ezen évszázados barátságos viszonyon; annál kevésbé, mivel hálátlan-ság lett volna tőlem azon intézmény érdeke ellen törni, mely évek óta alkalmazást ad. Másik fő oka annak, hogy én s az ezen ügyben véleményemet osztók eddig fel nem léptünk, az volt, mert meg akartuk várni azon időpontot, amidőn a Hornyánszky cég szerződése a kerülettel lejáratához közeledvén, ez ügyben közgyűlési intézkedésre leendett volna szükség újabb szerződés kötése végett, ami jó alkalom lett volna a véleményem és indítványomról tudomással bíró férfiaknak az egyházkerületnek saját nyomda felállítását szóba hozni. De el voltam határozva annak idején szót emelni és most, midőn R. Gy. és E. J. urak ajánlatára Hoffmann ur felül ajánlása megtörtént, valláson, egyházaim érdeke ellen vétenék, ha tőlem telhetőleg reá nem mutatnék azon körülményekre, melyek ez ajánlatok köszönettel mellőzésével szükségessé, kívánatossá teszik az egyházkerületi nyomda felállítását. Tehettem most már ezt annál inkább, mivel a kerület nyomtatványainak legnagyobb része nem a város nyomdájában nyomatik ugyanis, s nem tarthatok azon vádtól, hogy a város nyomdája és az egyházkerület között levő viszony megszakadását én idéztem elő. Ezeket előrebocsátva, amidőn indítványomat indokolom, egyuttal felelek Hoffmann ur két cikkére is.

Mint előző cikkemben is említém, minthogy időm nem rendelkezem szabadon, nem állott módomban már ezen bevezető cikkemben teljes számadatokkal győzni meg az esetleges kételkedőket indítványom helyesége felől. Nagy köszönettel tartozom azért Hoffmann urnak, hogy az általam is, indítványom indokául kimutatni akart adatokat és számításokat elkészíté — habár nem egészen reálistan is — s közzétéven, ezzel engem felmentett attól, hogy én mutassam ki ezeket indítványom érdekében, s miután a lap terét ismétlésekkel elfoglalni nem akarom, utalom a szíves olvasót rá, csupán annyit jegyezvén meg, hogy ha nem mindent számított is helyesen, viszont más jövedelmeket nem vett számításba, úgy, hogy habár felet ütnök is le az általa számításba vett 200,000 korona forgalomnak, még mindig maradna 100,000 korona, mely forgalom mellett is érdemes a vállalatba becsátkozni a kerületnek.

Mint protestáns ember, nagyon köszönöm Hoffmann urnak azt is, hogy egyházkerületünk intéző köréit a Ruzicska-féle ajánlatot jóval felülmúló, kedvezőbb ajánlata által bizonyára még inkább meggyőzte arról, hogy az általam tett indítvány életrevaló, helyes és kivihető, csak jóakarát és igazi protestáns buzgóság kell hozzá, nem pedig önhaszonlesés, minő bizonyos köröket elfogultta tehet, mind az ő — Ruzicska urékénál kedvezőbb — ajánlata, mind az én indítványom iránt. Mindennek dacára azonban ki kell jelentenem, miszerint véleményem szerint az ő ajánlata sem fogadható el a kerület által, nem pedig azért, mivel éppen szerinte, 30 év alatt évi 10,000 koronát ad a kerületnek pusztán azért, hogy az ő nyomdáját „Protestáns nyomda”-nak nevezze ki s nálla nyomassa mindenemü nyomtatványát. Ha már csak e jogért ennyit kész adni, mennyire rugthatand azon busás üzleti haszon, melyet — becsületére válik hogy nem titkolja, sőt nyíltan kimondja, Ruzicska urékkal ellentétben, hogy „szépen megtollasodhatik” — mint tiszta jövedelmelet zsebre-vághat?! Ugy gondolom, nem túlzok, sőt keveset mondok, ha ezen felemlített 10,000 koronának csak háromszorosát, 30,000 koronát veszem, ezt is úgy, hogy azon 10,000 koronát ezen 30,000 koronából fizeti. Marad tehát neki évi 20,000 koronája, mint tiszta nyereség. Kérdem minden protestáns embertől, miért engedjük elesni az egyházkerületet ezen, ha nem is tulfényes, de nagyon is számbaveendő jövedelemtől, melyből bizony ha más nem, a felállítandó debreceni prot. egyetemen egy pár tanszék javadalmazása bőven kitelik; miért engedjük elesni éppen most, mikor egyházunknak különben is annyi sürgős szükségletei fedezet hiányában ki nem elégíthetők?!

Ami pedig azt illeti, hogy a nyomdai felszerelések meddig tartanak, azon ne aggódjék Hoffmann ur, lesz nekünk is annyi belátásunk, hogy ha az egyházkerület felállítja a saját nyomdáját, azt nem holmi kis- vagy középszerű berendezéssel látjuk el, hanem a technika minden vívmányával felszereljük. Lesz ám ott tömöntöde, mely arra való, mint talán csak Hoffmann ur is tudja, hogy annak segélyével a több éven át ugyanazon szöveggel készített nyomtatványok, könyvek stb. stb. kiszedés után rögtön tömöntetvén, erről bármikor, bármily mennyiségű példányszámot nyomathatunk anélkül, hogy a tulajdonképpeni betüanyagot a pusztá korektúra-levonatokon kívül más módon koptatnók.

Azon allítását, hogy a vagyon, illetve berendezés feltára 10%-ot enyésztet évente, aláírom, de egyszerűsmind hozzáteszem, hogy ezt éppugy megteheti az egyházkerület is, mely esetben 10 év alatt az egész 100%-ot

elenyészteni; éppugy az évi bővítéseket is; de vegyük mégis, hogy 100,000 koronás berendezés mellett csak 7%-ot apasszunk, így is visszatérül évi 7000 korona. mely számítás mellett 15 év alatt visszakapja a kerület az egész 100,000 korona tőkéjét; az általam említett tömöntöde által pedig ez idő alatt az összes állandó nyomtatványokról bármikor nyomható öntvények állíthatók elő, melyek kopás esetén is házilag, a meglévő matricokról újraönthetők s így folytonosan új állapotban tarthatók, mely körülmény nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az évi újítások a legelkerülhetetlenebbekre redukáltassanak, s így az évi tiszta haszon emelkedhessék.

Ismételve kérdem: miért engedjük azt a nagy jövedelmelet, melyet Ruzicska urék teljesen a maguk zsebébe szeretnének dugni, Hoffmann ur pedig, csupán 30 ezer koronát számítva, ennek egyharmadával akarná szemünket kiszurni! Hiszen ha nekik ennyi jövedelmelet hozhat a vállalkozás, éppugy, sőt még inkább elérheti azt a kerület is, anélkül, hogy 30 év múlva — Hoffmann ur szerint — a nyomda értékének felét kelljen fizetnie, ha át akarná tulajdonába váltani. Hiszen 10%-os apasztás mellett már 10 év, és 7%-os mellett is 15 év alatt teljesen ingyenben lesz neki is. — minek engedjen át 30 év alatt 600,000 koronát, csak azért, hogy ekkor 120-125,000 koronát fizessen még ezen felül Hoffmann urnak vagy jogutódainak a nyomda — Hoffmann ur szerint is — nagyon kétséges feleértékért?

Egy szakmáját tökéletesen értő hitbuzgó kálvinista nyomdevezető — ne féljünk találkozni ilyen — kellő díjazás és a tiszta haszonból való részesedés biztosítása mellett, bizonyára fogja tudni úgy vezetni a kerület nyomdáját — ha nem jobban — mint akár Hoffmann, akár Ruzicska ur vezetnék a magukét. Az üzleti kiadások nem tennének ki többet, mint náluk, sőt jelentékenyen kevesebbet, mert Hoffmann ur is, Ruzicska ur is bizonyára az üzleti kiadások közé számítanak a maguk és családjuk fentartására szükséges összeget, mely semmi esetre sem lenne alacsonyabb a leendő nyomdevezető fizetésénél, sőt azt messze felülhaladná.

Nagyon csalódik Hoffmann ur abban, ha azt hiszi, hogy a vállásfelekezet ez ügynél számításba nem jöhet. De sőt nagyon is! Miről is beszélünk mi most? Protestáns nyomdáról. Szerintem, s minden igaz magyar kálvinista szerint is, ha már „Protestáns nyomda” lesz, legyen igazán protestáns, illetve kálvinista minden tekintetben, még címében, vezetésében. Ezért ajánlottam előbbi cikkemben a „Bethlen nyomda” elnevezést, mert erről tudná mindenki, hogy magyar kálvinista nyomda címe, míg a „Protestáns” már tágabb fogalom. S igen kétlem, támogatnák e olyan szíves örömmel akár lelkészeink, tanáraink, akár pedig egyházmegyéink s egyházaink azt a csak *névleg*, de — legalább 30 évig — *tényleg* nem „protestáns” nyomdát, mint azt, melyet már kezdettől fogva a kerület maga állítana fel, melyről tudnak, hogy annak hasznából egyházi közterhek nagymérvű könnyítését remélhetik? Nem szorna-e — és méltán — szemet, hogy még az első protestáns nyomda is, idegen felekezetbeliek kezében van s azokat hizlalja a kerület az ő pénzükön? Protestánsnak kell lennie a vezetőségnek, sőt még a személyzetnek is, mert csak ilyenek képesek teljesen átérteni azt a nagy missiót, melyre ezen nyomda hivatva leendő; csak ilyen vezetés foghatja fel kellően, mit vár ettől a nyomdától a tiszántúli kerület, sőt az egész prot. kálvinista egyház egyeteme is.

jutottál, — és innen a sötétből alkotsz magadnak ijjesztő rémeket, képzelsz riasztó fantomokat, melyek megülik gondolatodat, betegre teszik ítélőképességedet s megfagyaltják, nyomorultta teszik lényedet!

Ebredj fel! Gyujts magadnak világot! . . . Nézd-nézd ott a látóhatár körzetén belől, ott csillog a csendes pásztortűz, keresztül tör fénylő sugara a rengeteg sötétben s biztatólag esik a háborgó szívekre.

Angyali ének zendül, megnyugvást hozva a tépelődő léleknek: „Dicsőség a magasságos mennyekben Istennek és a földön békeség és az emberekhez jó-akarát!”

. . . Ah! hova is tévedtem? . . . Milyen gonosz álom rabjává lettem?!

Mig tollam perceg, mig gondolatim háborognak s minket közel érdeklő lezajlott eseményeken kalandoznak: ime megkoppan egyszerű szobám ablaka s felhangzik ártatlan gyermekajkakon a karácsonyi öröme-ének: „Az Istennek szent anyala Mennyekből hogy alaszalla.” . . . stb. . .

Ah! ez az, — ez az, a mit kerestem. Itt a nyugalom, itt a boldogság!

A karácsonyi örömhírnök, — az angyali szó szét-foszlattja a kétségek ködét, hitet, a megváltás hitét, a szabadulás reményességét költi fel s ezekben gyujt égő oltártűzet a nemesebb vágyaknak!

Megváltás, szabadság, jog, a jó mértéke szerint való egyenlőség; ezek a legértékesebb karácsonyi ajándékok!

Szegény református tanítóknak is ezek a legértékesebbek.

E világ és ez idő szerint a csalódások tengerén evezünk, Elbúsítja lelkünket a gondolat, hogy törekvéseink, az Ur veteményes kertjeiért folytatott nemes küzdelmünk igen kevés eredménnyel bíztatnak.

Előttünk a köznevelési előkészítő bizottság munkálata, látjuk a zsinatot előkészítő konventnek tanácskozásait, halljuk a vezető férfiaknak nyilatkozatait: s mindezek mély szomorúsággal töltenek el bennünket.

Nem elég, hogy egyéniségünket, tehetségünket s a végzett munkát a régi mértékkel méregetik, hanem még anyagi megélhetésünk, külső földi existenciánk javulása elé is akadályokat gördítenek.

Teremtő Isten! Mit gondolnak oda fent? . . .

Meggondolták-e horderejét az ilyen irányu törvényalkotásnak? . . .

Ha az iskola az egyház veteményes kertje, hát koldus és éhező kertészekkel lehet-e azokat virulózó tenni, lehet-e biztos kezekkel tovább fejleszteni? . . .

Hogy az egységes szervezet megalkotásától huzódoznak — bár az iskolaügy biztos fejlesztése s maga az iskolakormányzás szabatosabbá tétele azt kívánja — kimagyarázni tudjuk és a megszokott konzervatív állásponthoz való ragaszkodás mértékével mérlegeljük; de hogy a tanítói fizetések minimumát csak a régi alap szerint akarják megtartani: ez előttünk teljesen érthetetlen.

Nem ok erre az a megszokott sohajtozás, hogy az egyház szegény, mert hiszen ez köztudomásu dolog és nincs e hazában ma értelmes és józan gondolkozásu reform. tanító, a ki a maga fizetésének javítását a szegény megterhelt egyházak vagy hívek nyomorgatása arán kívánna eszközölni.

Ezt a keserü poharat senki sem fogadja el közülünk.

(Más az, a hol kivételesen van miből és önként adják.)

Nincs is rá szükség.

Tessék — szellemében — végrehajtani az 1848. XX. t.-c. vagy méltóztassék addig is helyt állani és éppen az állami tanítók fizetésének rendezésénél egész határozottsággal követelni, hogy a legmagyarabb nemzeti iskola tanítói, a református tanítók ugyanolyan mértékű fizetési pótlékban, illetve az 1893. XXVI. t.-c. szelleme szerint államsegélyben részesüljenek.

Mondom, ez eddig, mig az 1848. XX. t.-c. valóban végrehajtatik.

Ha nem lesz megfelelő tanítói fizetés, nem fognak virulni a református iskolák, mert senki se vélje azt, hogy a jobb erők nyomoruságos tengődő életre szánják magukat, hiszen ezt minden egyháziasságuk mellett is tiltja nekik a saját családjuk iránt való kötelesség.

Az iskolaügy jövőjét nem lehet foltozással, csak radikális rendszerváltozással biztosítani.

Mi pedig református tanítók ne csüggedjünk! . . . Ha csalódás lett is külsőleg a mi karácsoni ajándékunk, ne feledjük, hogy az a ki eljött, nekünk is Megváltónk, Szabadítónk, kinek igéje tiszta igazság, fényes világosság, a ki megnyugtat, felemel s azt miveli, hogy „az atyáknak szívét a fiakhoz, a fiakét pedig az atyákéhoz hajtja.” A harmadik renddel számolni kell.

Sinka Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Egy „figyelemreméltó” ajánlat.

II. közlemény és felelet a „Prot. nyomda” cikksorozatra.

A nt. szerkesztő ur előbbi cikkemre jóakarattal elmondja, miért nem állított eddig nyomdát az egyházkerület, nevezetesen azért, mert hosszú idők óta jó viszonyban volt a város ösrégi nyomdájával. Ez ugy is van, ez volt egyik legfőbb ok, amiért nem indítványoztam eddig az egyházkerületi nyomda felállítását. Nem akartam, hogy én törjem az első rést ezen évszázados barátságos viszonyon; annál kevésbé, mivel hálátlan-ság lett volna tölem azon intézmény érdeke ellen törni, mely évek óta alkalmazást ad. Másik fő oka annak, hogy én s az ezen ügyben véleményemet osztók eddig fel nem léptünk, az volt, mert meg akartuk várni azon időpontot, amidőn a Hornyánszky cég szerződése a kerülettel lejáráthoz közeledvén, ez ügyben közgyűlési intézkedésre leendett volna szükség újabb szerződés kötése végett, ami jó alkalom lett volna a véleményem és indítványomról tudomással bíró férfiaknak az egyházkerületnek saját nyomda felállítását szóba hozni. De el voltam határozva annak idején szót emelni és most, midőn R. Gy. és E. J. urak ajánlatára Hoffmann ur felül ajánlása megtörtént, vallásom, egyházam érdeke ellen vétenék, ha tölem telhetőleg reá nem mutatnék azon körülményekre, melyek ez ajánlatok köszönettel mellőzésével szükségessé, kívánatossá teszik az egyházkerületi nyomda felállítását. Tehettem most már ezt annál inkább, mivel a kerület nyomtatványainak legnagyobb része nem a város nyomdájában nyomatik ugyis, s nem tarthatok azon vádtól, hogy a város nyomdája és az egyházkerület között levő viszony megszakadását én idéztem elő. Ezeket előrebocsátva, amidőn indítványomat indokolom, egyuttal felelek Hoffmann ur két cikkére is.

Mint előző cikkemben is említém, minthogy időm-mel nem rendelkezem szabadon, nem állott módomban már ezen bevezető cikkemben teljes számadatokkal győzni meg az esetleges kételkedőket indítványom helyesége felől. Nagy köszönettel tartozom azért Hoffmann urnak, hogy az általam is, indítványom indokál kimutatni akart adatokat és számításokat elkészíté — habár nem egészen reálisan is — s közzétéven, ezzel engem felmentett attól, hogy én mutassam ki ezeket indítványom érdekében, s miután a lap terét ismétlésekkel elfoglalni nem akarom, utalom a szíves olvasót reá, csupán annyit jegyezven meg, hogy ha nem mindent számított is helyesen, viszont más jövedelmeket nem vett számításba, úgy, hogy habár felét ütnök is le az általa számításba vett 200,000 korona forgalomnak, még mindig maradna 100,000 korona, mely forgalom mellett is érdemes a vállalatba bocsátkozni a kerületnek.

Mint protestáns ember, nagyon köszönöm Hoffmann urnak azt is, hogy egyházkerületünk intéző köréit a Ruzicska-féle ajánlatot jóval felülmuló, kedvezőbb ajánlata által bizonyára még inkább meggyőzte arról, hogy az általam tett indítvány életrevaló, helyes és kivihető, csak jóakarát és igazi protestáns buzgóság kell hozzá, nem pedig önhaszonlesés, minő bizonyos köröket elfoglaltá tehet, mind az ő — Ruzicska urékénál kedvezőbb — ajánlata, mind az én indítványom iránt. Mindennek dacára azonban ki kell jelentenem, miszerint véleményem szerint az ő ajánlata sem fogadható el a kerület által, nem pedig azért, mivel éppen szerinte, 30 év alatt évi 10,000 koronát ad a kerületnek pusztán azért, hogy az ő nyomdáját „Protestáns nyomdá”-nak nevezze ki s nálla nyomassa mindenemü nyomtatványát. Ha már csak e jogért ennyit kész adni, mennyire rugthatand azon busás üzleti haszon, melyet — becsületére válik hogy nem titkolja, sőt nyíltan kimondja, Ruzicska urékkal ellentétben, hogy „szépen megtollasodhatik” — mint tiszta jövedelmet zsebre-vághat?! Ugy gondolom, nem túlzok, sőt keveset mondok, ha ezen felemlített 10,000 koronának csak háromszorosát, 30,000 koronát veszem, ezt is úgy, hogy azon 10,000 koronát ezen 30,000 koronából fizeti. Marad tehát neki évi 20,000 koronája, mint tiszta nyereség. Kérdem minden protestáns embertől, miért engedjük elesni az egyházkerületet ezen, ha nem is túlfényes, de nagyon is számbaveendő jövedelemtől, melyből bizony ha más nem, a felállítandó debreceni prot. egyetemen egy pár tanszék javadalmazása bőven kiteik; miért engedjük elesni éppen most, mikor egyházunknak különben is annyi sürgős szükségletei fedezet hiányában ki nem elégíthetők?!

Ami pedig azt illeti, hogy a nyomdai felszerelések meddig tartanak, azon ne aggódjék Hoffmann ur, lesz nekünk is annyi belátásunk, hogy ha az egyházkerület felállítja a saját nyomdáját, azt nem holmi kis- vagy középszerű berendezéssel látjuk el, hanem a technika minden vívmányával felszereljük. Lesz ám ott tömöntöde, mely arra való, mint talán csak Hoffmann ur is tudja, hogy annak segítségével a több éven át ugyanazon szöveggel készített nyomtatványok, könyvek stb. stb. kiszedés után rögtön tömöntetven, erről bármikor, bármily mennyiségű példányszámot nyomathatunk anélkül, hogy a tulajdonképpeni betüanyagot a pusztá korrektúra-levonatokon kívül más módon koptatnók.

Azon allítását, hogy a vagyon, illetve berendezés leltára 10%-ot enyésztet évente, aláírom, de egyszerűsmind hozzáteszem, hogy ezt éppúgy megteheti az egyházkerület is, mely esetben 10 év alatt az egész 100%-ot

elenyészteni; éppúgy az évi bővítéseket is; de vegyük mégis, hogy 100,000 koronás berendezés mellett csak 7%-ot apasszunk, így is visszatérül évi 7000 korona, mely számítás mellett 15 év alatt visszakapja a kerület az egész 100,000 korona tőkéjét; az általam említett tömöntöde által pedig ez idő alatt az összes állandó nyomtatványokról bármikor nyomható öntvények állíthatók elő, melyek kopás esetén is házilag, a meglevő matricokról újraönthetők s így folytonosan új állapotban tarthatók, mely körülmény nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az évi újítások a legelkerülhetlenebbekre redukáltassanak, s így az évi tiszta haszon emelkedhessék.

Ismételve kérdem: miért engedjük azt a nagy jövedelmet, melyet Ruzicska urék teljesen a maguk zsebébe szeretnének dugni, Hoffmann ur pedig, csupán 30 ezer koronát számítva, ennek egyharmadával akarná szemünket kiszurni! Hiszen ha nekik ennyi jövedelmet hozhat a vállalkozás, éppúgy, sőt még inkább elérheti azt a kerület is, anélkül, hogy 30 év múlva — Hoffmann ur szerint — a nyomda értékének felét kelljen fizetnie, ha át akarná tulajdonába váltani. Hiszen 10%-os apasztás mellett már 10 év, és 7%-os mellett is 15 év alatt teljesen ingyenben lesz neki is. — minek engedjen át 30 év alatt 600,000 koronát, csak azért, hogy ekkor 120–125,000 koronát fizessen még ezen felül Hoffmann urnak vagy jogutódainak a nyomda — Hoffmann ur szerint is — nagyon kétséges feleértékért?

Egy szakmáját tökéletesen értő hitbuzgó kálvinista nyomdevezető — ne féljünk, találkozok ilyen — kellő díjazás és a tiszta haszonból való részesedés biztosítása mellett, bizonyára fogja tudni úgy vezetni a kerület nyomdáját — ha nem jobban — mint akár Hoffmann, akár Ruzicska ur vezetnék a magukét. Az üzleti kiadások nem tennének ki többet, mint náluk, sőt jelentékenyen kevesebbet, mert Hoffman ur is, Ruzicska ur is bizonyára az üzleti kiadások közé számítanak a maguk és családjuk tartására szükséges összeget, mely semmi esetre sem lenne alacsonyabb a leendő nyomdavezető fizetésénél, sőt azt messze felülhaladná.

Nagyon csalódik Hoffman ur abban, ha azt hiszi, hogy a vallásfelekezeti ez ügynél számításba nem jöhet. De sőt nagyon is! Miről is beszélünk mi most? Protestáns nyomdáról. Szerintem, s minden igaz magyar kálvinista szerint is, ha már „Protestáns nyomda” lesz, legyen igazán protestáns, illetve kálvinista minden tekintetben, még címében, vezetésében. Ezért ajánlottam előbbi cikkemben a „Bethlen nyomda” elnevezést, mert erről tudná mindenki, hogy magyar kálvinista nyomda címe, míg a „Protestáns” már tágabb fogalom. S igen kétkem, támogatnák e olyan szíves örömmel akár lelkészeink, tanáraink, akár pedig egyházmegyénk s egyházaink azt a csak *névleg*, de — legalább 30 évig — *tényleg* nem „protestáns” nyomdát, mint azt, melyet már kezdettől fogva a kerület maga állítana fel, melyről tudnak, hogy annak hasznából egyházi közterhek nagymérvű könnyítését remélhetik? Nem szurna-e — és méltán — szemet, hogy még az első protestáns nyomda is, idegen felekezetibeliek kezében van s azokat hizlalja a kerület az ő pénzükön? Protestánsnak kell lennie a vezetőségnek, sőt még a személyzetnek is, mert csak ilyenek képesek teljesen átérteni azt a nagy missiót, melyre ezen nyomda hivatva leendő; csak ilyen vezetés foghatja fel kellően, mit vár ettől a nyomdától a tisztántúli kerület, sőt az egész prot. kálvinista egyház egyeteme is.

Azt kérdezné most valaki, de hát van-e a kerületnek annyi pénze, mennyi a nyomda felállításához szükséges? Erre a kérdésre most nem tudok határozott „igen”-nel felelni, de erősen hiszem, hogy ha az intéző férfiak keresnek, találni is fognak, esetleg valamely alapból vehetné azt kölcsön évi törlesztésre, természetesen kamat mellett E kamat, igaz, csökkentené a jövedelmet, de mihelyt a 10%-os vagy 7%-os törlesztés mellett a tőke kifizetve lesz, e csökkenés is elesik; s nem is idegennek, hanem saját magának fizetné e kamatot. E módot azonban, meg vagyok győződve, nem kellend igénybe venni, mert biztosan található olyan nagy nyomdaberendező cég mely a teljes felszerelést nemcsak évi részletfizetésre, de tetemesen olcsóbban is szállítandja a kerületnek, mint a legteljesebb anyagi és erkölcsi garanciát nyújtó testületnek, mintsem azt magános embereknek tennie és tehetné. Én ez irányban tudakozódtam több hírneves és megbízható cégnel, s mindenütt készséggel fognának a kerülettel tárgyalásokba bocsátkozni, már előre is a legmesszebb menő előzékenységet s teljes biztosítékot ígérve, ha erre felszólíttatnak.

Egyelőre azonban legyen elég ezuttal ennyi. Ha mindenik bizottsági tag oly igaz lelkesedéssel, oly teljes szívből óhajtaná ez indítvány megvalósítását, mint én s többen mások, ez is elegendő arra, hogy annak hívei és szószólói legyenek illetékes helyen.

De azért még nem teszem le a tollat. Egyebek közt a nyomda terve, költségvetése, szervezete stb. is nyilvános tárgyalást igényel, melyekre mihelyt lehet, még visszatérek. Ugyiszinte a nyomdával kapcsolatos kiadóhivatalra is.

Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk!
Debrecen, dec. hó 1902.

G. Szabó Kálmán,
nyomdász.

Keresztyén hitfeleinkhez!

Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Ur Jézus Krisztustól.

A „Lorántffy Zsuzsánna-egyesület” immár tíz éve, hogy szívére vévén a Megváltó parancsát, az éhez-zőnek enni ad, a mezítelelent felruházza, az utonjárót befogadja, a foglyokat és betegeket látogatja, az árvának és elhagyatottnak a gondját felveszi és mindnyájokat lelki gondozásban is részesíti.

A keresztyén jótékonyág eme munkáit jelenleg a következő módokon gyakorolja:

1. Az *inséges családokat* havonként *pénzzel*, az elaggott és munkaképtelen egyéneket hetenként *kenyérrel* segítyezi s *ruhával* látja el. Az elmúlt évben 4762 kor. 92 fillért adott ki erre a célra.

2. Az *árva és elhagyott gyermekeket* vidéki családoknál elhelyezi, ételmezi, ruházza és nevelteti. Török-Szt.-Miklóson 6, Tasson 4, Mezőtúron 3 és Budapesten 1 ilyen istápoltnak van, a kikért a múlt évben 1407 kor. 90 fillért fizetett az egyesület.

3. A *vasárnapi iskolákban* több száz gyermeket a Bibliára oktat, a szegény iskolásokat meglátogatja és a szükséghez képest (rendesen karácsonykor) felruházza. Múlt karácsonykor 832 kor. 34 fillért fordított e célra.

4. *Cselédotthont* (VII., Rózsa-utca 15. sz. a.) s ezzel kapcsolatban *mosó-intézetet* tart fenn, ezekben a 14-15 éves fiatal cselédleányokat háztartási teendőikben oktatja és gyakorolja, közülök az erősebbeket mosásra, vasalásra alkalmazza. Itt az egyesületi

diakonissza vezetése alatt a *fogházból kiszabadult nőket* is foglalkoztatja és szándéka legközelebb a gyárakban dolgozó *munkásnőknek* olesó *népkönyhát* nyitni. Erre a Cselédotthonra tavaly 8594 kor. 22 fillért adott ki az egyesület.

5. *Különös valláserkölcsei gondozásban* részesíti a nők életét. Az egyesületi tagok a heti összejöveteleken a varróórák után *bibliamagyarazatot* hallgatnak, a teli időszakban nyilvános *vallásos összejöveteleket* tartanak, de maguk között szűkebb körben is tudakoznak az Irásokat; e mellett a művelt nők számára *Vargha Gyuláné* szerkesztésében „*Olajág*” címmel vallásos folyóiratot ad ki, az urileányokat pedig minden héten külön bibliamagyarazatra gyűjti össze. Az egyszerűbb nőknek vasárnap délutánonként a *Baldácsi-teremben*, a munkásnőknek ugyanakkor a „*Cselédotthon*”-ban (Rózsa-utca 15.) a hajléktalanoknak a *szükség-lakásokban* bibliamagyarazat és vallásos füzetek olvasása, azután éneklés és imádság által igyekeznek a hitet erősíteni, erkölcsi életét nemesíteni és egyháziasságát fokozni. Az e szellemi munkával összekötött költség 1850 kor. 11 fillér.

Ily sokoldalú és valóban szent munkára nemcsak rendkívüli szellemi erő, hanem nagyon sok pénz is kell, kivált mióta *Cselédotthonunk* is megkezdte a maga áldásos működését.

Azért hittestvéri bizalommal és atyafiságos szeretettel fordulunk minden magyar hitfeleinkhez, hogy minket e nehéz, de istenes munkánkban támogatni sziveskedjenek.

Tisztelettel kérjük a lelkészeket, hogy egyesületünk tevékenységét gyülekezeteikben ismertetni, alkalmas módon a hívek munkás szeretetébe ajánlani, *egy ünnepi vagy vasárnapi perselypénzzel s esetleg grűjtéssel* egyesületünket támogatni sziveskedjenek.

A *Lorántffy Zsuzsánna-egyesületnek* Budapest a székhelye, de *munkássága az egész országra kiterjed*. Árvái az ország minden részéből valók. Szegényei nagy többségükben a vidékről bevándorlottak. *Cselédotthonának* neveltjei, alkalmazottjai, a szükség-lakások gondozottjai csaknem mindnyájan vidékiek. Mi tehát nemcsak áldásos, hanem valósággal *országos munkát* végezzünk, s így azt hisszük, hogy az *országos támogatást* szerénytelenség nélkül kérhetjük.

Budapesti egyházunk e tekintetben is megteszi a magáét. Ő-évi perselypénzeit egyesületünknek engedi át. Tagjai sorából való a fizető és nagy áldozatokat hozó tagjaink többsége. Közgyűlési istentiszteletünk perselypénzét is egyesületünknek szokta adni. Ha minden gyülekezet ilyen arányban támogatná tevékenységünket, egyesületünk virágzó és hatalmas egyesület lenne.

Karolják föl többi gyülekezeteink is egyesületünk ügyét. Segítsenek, támogassanak szent törekvéseinkben. Istennek ad, a ki istenes célra ad.

A kegyelem Istene legyen mindnyájunkkal és indítsa szívöket buzgóságra, hogy velünk együtt imádkozzanak, dolgozzanak és áldozzanak e testi-lelki inségben selylő magyar véreinkért és hitfeleinkért!

Az adományok *Szöts Farkasné* egyesületi pénztárnokhoz (VIII. Csepreghy-utca 4. sz.) küldendők.

A *Lorántffy Zsuzsánna-egyesület* nevében,
Budapest, 1902. december hóban.

Herceg Odescalchi Gyuláné,
védnök.

Dessewffy Emma,
titkár.

Szöts Farkasné,
pénztárnok.

Szilassy Aladárné,
elnök.

Vargha Gyuláné,
alelnök.

IRODALOM.

A megigazulás tanának fejlődése Melanchthon Locijában.

Theol. magántanári dolgozat. Irta: Lencz Géza lic. theol. ev. ref. lelkész. Debrecen, 1902. Ara 2 k. 30 fill. Kapható a szerzőnél és Csáthy Ferencz könyvkereskedésében Debrecenben.

Hazánk prot. theologiai irodalma valódi tudományos művekben rendkívül szegény úgy, hogy valamely elméleti kérdéssel foglalkozó hittani munka megjelenése nemcsak ritkaság, hanem úgy szólván eseményszámba megy. Bármennyire igyekszünk is e téren való elmaradásunkat szegénységünkkel s gyakorlatias hajlamunkkal indokolni, mégis a csaknem négy milliónyi magyar protestáns irodalmi mezeje sivar kietlen voltával mindnyájunkat megdöbbsent. Ha visszatekintünk az elmúlt évekre, a könyvpiacra nem tekintve egy pár egyházi beszéd-gyűjteményt s valamely gyakorlatias kérdéssel foglalkozó röpiratot, elméleti munkával nem találkozunk. Annál nagyobb örömmel kell tehát Lencz Gézát üdvözölnünk, hogy nem véve figyelembe a theologiai tudományosság iránt uralkodó hideg közönyt, munkájával a nyilvánosság elé lépett. E minden tekintetben becsesnek mondható s lelkiismeretes tanulmányozásról tanuskodó munka méltán megérdemli, hogy megjelenésének körülményeit a rövid ismertetés mellett néhány szóba összefoglalva előadjam. Már 1897-ben, midőn mint akadémikus Utrechtnél tanult, beható tanulmányozás tárgyává tette Lencz a nagy reformátort Melanchthont, a kinek éppen ekkor volt 400 éves születési évfordulója. Idevonatkozó munkái a debr. theol. közlönynek 1897-ik évi 4--6. számaiban jelentek meg. Két évvel később a bécsi theologiai facultas Melanchthon Locijáról német nyelven írott munkájáért licentiatussá promovealta Lenczet, a ki most munkáját magyar nyelvre fordítva adta ki.

A mi már Melanchthon Lociját illeti, arról joggal elmondhatjuk, hogy a mi nekünk reformátusoknak Kálvin Constitutiója, az a lutheránusoknak Melanchthon Locija. Luther tudvalevőleg az általa felvetett theologiai kérdéseket nem foglalta össze egy egységes munkában, mert de servo arbitrio munkája csak néhány kérdést ölel fel. Hogy a Luther által megindított reformáció tudományos alapot nyert s így diadalra jutott, főképpen Melanchthon Locijának köszönhető, a mely munkában Melanchthon bámulatos judiciummal, bár a középkori scholastikusok homályos modorától nem teljesen menten fejti ki főképpen a páli theologia alapján a protestantismus üdvigazságait. Ezen munkát, a melyet Melanchthon három ízben dolgozott át, Luther a legnagyobb dicsérettel halmozta el s „canone quoque ecclesiastico dignus“-nak nevezte.

Lencz Géza 81 lapra terjedő munkáját három részre osztotta fel: 1. *A Luther vezetése alatti tanfejlődés.* 2. *Melanchthonnak a keresztyén tanok systematikus rendszerbe foglalására irányuló önálló kísérlete.* 3. *Különböleg vitatkozások hatása.* Első részben fejtegeti a reformátornak az altonai codexben fentmaradt, a római levélről irt magyarázata alapján a Loci megjelenése előtti theologiai felfogását. Majd röviden ismerteti a római levél második magyarázatát a lucubrationculát, mint a Loci egyik fejlődési fokát. Részletesen foglalkozik az 1521-iki Locival, a melyben a centralis momentum a hit által való meg-

igazulás a katolikusok elégtétel-tanával szemben. Egyedül a fiducia, a tökéletes bizalom Isten könyörületében lehet alapja a megigazulásnak, mely magát a közönséges életben is bebizonyítja. Az elégtétel tanánál a praedestinatianus kegyelem hangsúlyozása sok tekintetben emlékeztet Kálvin institutiójára, bár az idevonatkozó gondolatok az 1521-iki Lociban meglehetősen homályosak. A második rész az 1533. és 1535-iki Loci analysise, a melyből világosan kitűnik, hogy Melanchton a fejlődés ezen fokán már megmagyarázhatatlan ingadozást mutat az egyes tanok felfogásában. Tanbeli előterjesztésében új momentum lép fel, a causa efficiens, a hirtetett ige s így akaratlanul is a megtérésről szóló előadásában a synergismus felé hajlik. Még nagyobb ingadozást mutat a praedestinatia felfogásában, a melyet ugyan elméletileg nem ad fel teljesen, de a gyakorlatban nem akar alkalmazni. Míg az 1521-iki Lociban a törvénynek az üdv-oeconomiát illetőleg negatív jelentősége van, mint a bűnbánat előidézőjének, addig itt ilyenmü jelentőségét elveszti azon indoklással, hogy az egyszerű emberek kedvéért szükség úgy tanítani, hogy első legyen a törvénytől való félelem, hogy így annál jobban érthető legyen a hit és evangelium. Amde már itt nem csupán a hit egyedül, hanem a jó cselekedetté vált hit alapja a megigazulásnak. A harmadik részben szól a Loci 3. kiadásáról, a melyben Melanchton tanfelfogása semmi különösebb újat nem tüntet fel. Azok a pótlékok, illetőleg pontosabb formulázások, a melyek az utolsó kiadásban, mint újak jelennek meg a Kálvinnal, Agricolával és Osianderrel folytatott viták folyamán, tekinthetők. Ezek a viták a praedestinatiora, a synergismusra, az antinomismusra és a hit tartalmára vonatkoztak.

Ime ez a Lencz Géza munkájának rövid, dióhéjban előadott tartalma. Az a kérdés merül már most fel, sikerült-e szerzőnek a munkája címében megjelölt feladatot tökéletesen megoldani. Mindenesetre sikerült, mert munkájában a megigazulás tanának fejlődése oly készséggel, oly beható tanulmányozással van bonczkés alá véve, hogy lelkiismeretessége a legkisebb részletek megvizsgálásában is a legnagyobb elismerést kelti fel. A megigazulás hatalmas tényénél szereplő momentumok felett nem siklik könnyedén keresztül, hanem azokat részletesen megvilágítja. Megbocsát azonban nekem a tudós szerző, ha a maga elé kitűzött téma előterjesztési modorával nem értek egyet. Ha a cél, a mint a könyv címe mutatja, a megigazulás tanának a fejlődése Melanchthon Locijában: akkor nem kellett volna a Loci mind a három kiadásánál annak a részletes analysisébe belemenni, hanem csupán csak mind a három helyen a megigazulás tanának a kifejtésére szorítkozni, mert így a különböző theologiai tételek előterjesztéséből nehéz kihámozni a megigazulás tanát. Ha így járt volna el a szerző s a megigazulás tanának három fejlődési fokát mindjárt részletes közbevetések mellőzésével egymás mellé állította volna, sokkal jobban és hamarabb kitűnt volna az olvasó előtt a tanbeli haladás s az egyes nézetek némi módosítása. A másik megjegyzésem a túl sok latin idézésre vonatkozik, a mely a munka világosságának és kerekdedségének hátrányára szolgál. Nem értem én ez alatt azt, hogy a technikus terminusok, a fogalmak megértéséhez okvetetlen szükséges latin kifejezések avagy néha mondatok is magyarul adandók vissza, hanem azt, hogy néha csaknem egész lapra terjedő latin idézéseket könnyen az értelem megcsönkítése nélkül le lehetett volna fordítani magyarra. A nyelvezet folyékonyágának,

mondhatnám magyarságának rendkívül sokat árt a tömörségre való törekvés s az idevonatkozó német munkák használatánál a szözszerinti fordítás. Pedig a theologiai tudományok iránt való nagyobb érdeklődést a többek között könnyed, folyékony nyelvezettel, hamar fölfogható előterjesztéssel kelthetnénk fel.

Szólanom kell még néhány szóban a Melanchton Locijának az irodalmáról. Szerző főképpen Kolde, Böhl, Harnack, Loofs és Herrlinger munkáit használta fel művénel. A XIX. században a Locinak gazdag irodalma keletkezett. A teljesség kedvéért említsük meg a Lencz által használtakon kívül a következő idevonatkozó munkákat: Fr. Galle: Versuch einer charakteristik Melanchthons als Theologen. Halle 1840. K. Matthes. Melanchtons Leben und Wirken Altenburg 1841. Schmidt: Melanchtons Leben und ausgewählte Schriften; die Männer der Reformation Zum 300 jährigen Jubiläum von Philipp Melanchthon. Hildbunghausen 1860. stb.

A fentebbi, mondhatnám inkább az alakiságra vonatkozó megjegyzésem mellett bátran állíthatom, hogy theologiai irodalmunk Lencz munkájával igen sokat nyert. Melegen ajánlom ennél fogva a tudományos munkázkodás iránt érdeklődők figyelmébe.

Veress István.

Kabay Márton felelete.*

Irtá: Vaday József.

A protestáns lelkület erőt ad a bajokkal és veszélyekkel szembe szállani.

Az első keresztyének óta nem látott a világ olyan lelki erővel bíró férfiakat, mint a reformátorok és a reformáció vértanúi voltak.

Az őskeresztyének is iszonyu üldöztetéseket szenvedtek. Rómában és a pogányok más városaiban cirkszokban fenevadakkal tépették széjel őket, de soha rajtuk félelmet nem tapasztaltak. A pogányok bámulva látták, hogy ifjak és öregek, gyöngé nők bátran szemébe néznek a halálnak.

Ilyen bámulatot keltettek a reformáció mátyrjai is.

A katolikus főpapok és a kínzó jezsuiták épen úgy nem bírták megtéríteni a reformátusokat, mint a római pogányok a keresztyéneket. Csodálták, hogyan szenvedik a kínzásokat és üldözéseket.

Am, hiszen az őskeresztyének a Krisztust látták, a reformáció mátyrjai pedig Krisztust és az igazságot.

Az őskeresztyének várva várták a halált, hogy Krisztus kebelére jussanak, a reformáció vértanúi pedig halálba mentek, hogy másoknak a Krisztushoz utat nyissanak. Jól tudták, hogy az ő haláluk kell az igazság győzelméhez.

Az ő mátyráik a világosság fátylái lettek. Ezek világánál látta meg a világ az igazságot.

A hitért, a szent igazságért meghalni maga az üdvösség! Boldogoknak érezték magukat, hogy ilyen nagy ügyért vérezhetnek.

Az ő életük és haláluk bizonyítja, hogy él a Krisztus, él az igazság és nem fog meghalni soha!

De nemcsak a hitért és igazságért á' dozták fel őseink magukat nagy készséggel, hanem a hazáért is.

Édes és dicsó a hazáért meghalni. (Dulce et decorum pro patria mori.) Soha nemesebb jellemek nem

* Mutatvány Vaday József „Protestáns lelkület” című most megjelent művéből, melynek ára füzve 1 kor. diszkötésben 1 kor. 60 fillér s kapható a szerzőnél Nagyváradon.

mutattak példát e közmondás valósága mellett, mint protestáns őseink.

Nemcsak a reformátorok és vezérlő férfiak vallották ezt a szent és lélekemelő jelszót, hanem az egyszerű emberek is.

Az egyszerű katona méltó lett a tábornoki éremre, az egyszerű protestáns lelkész méltó lett a reformátor magasztos nevére, mikor fölemelt fővel mondta meg a zsarnoknak:

Hiába kinasz meg, hiába törsz kerékbe, még ha pallossal ütteted is le a fejemet, meg nem kisebbítesz! Hazámat és hitemet meg nem tagadom, mert édes ezekért meghalni!

Ime olvassátok rá a történelem örökkön élő példáját egy egyszerű református pap életéből:

* * *

Mikor 1697-ben a zempléni és hegyaljai magyarság az idegen katonaság kegyetlen zsarolásaitól felbőszülve fegyvert ragadt és Tokaji Ferencz Tokaj várát elfoglalta: a fellazadt magyarság leverésére Vandemont herceg tábornokot küldték ki megfelelő haderővel.

Vandemont kegyetlen öldökléssel akarta megrémíteni a népet s az elfoglalt városokban a nőket, gyermekeket is halomra ölték martalóc katonái.

Tokaj ostrománál fogjul esett többek közt Kabay Márton, a kuruc kálvinista pap is. A foglyok nem számítottak kegyelemre. Nem is kaptak.

Hanem Kabay Márton nem akarta Vandemont herceg úgy egyszerűen lenyakasztatni. Előbb megkínóztatta s maga elé állítván személyesen leszidta, legyalazta.

Kabay Márton tölemelt fővel nézett a labanc generális arcába, félelem nélkül vallván be, hogy szive-lelke, mindig a kurucokhoz vonzotta s nem utál jobban semmit a világon mint az osztrák-labancot.

Hát azt tudod é, „te református egyház pestise” — kérdé a tábornok dühbe borult arccal, — hogy most már kerékbe foglak töretni, felnégyeltetlek és mindenek okulására tagjaidat Tokaj négy kapujára szegeztetem.

Kabay Mártonnak szempillája sem rendült meg e fenyegetésre, pedig tudta, hogy a labanc generális meg is teheti, amivel fenyegetőzik.

Bátran szemébe nézett a generálisnak és nyugodtan, tiszta öntudattal így felelt:

Édes a hazáért meghalni.*

Ilyen a protestáns lelkület.

Egyházi beszédek. *Irtá Gulyás Benő ev. ref. lelkész. I. kötet. Második kiadás, Miskolc. Kiadja Lövy József fia. 1902. Ara? Szerző — mint előszavában megjegyzi — e második kiadásban lényeges változtatást nem tett.*

A kötetben 25 egyházi beszéd van és pedig 7 ünnepi, 9 alkalmi és 9 közönséges. Figyelemre méltó beszéd valamennyi. Kedvvel s élvezettel olvashatja bárki.

Szerző tárgya iránti szeretettel dolgozik, élénk, eleven mindenütt. Ügyesen itt-ott poetikusan színezi.

* „Dulce est pro patria mori.” Latinul mondta, hogy a német generális bizonyosan és jól megértse.

Kabayt ugyan nem négyelték föl, mert még vallatni akarták, hogy kitudják a fölkelés történetét E végből Bécsbe, majd Spilberg várába vitték. Ott halt meg a honszerető, bátor református pap, a börtönben. Ilyen embert nem merték az osztrákok szabadon bocsátani.

Beszédei nem hosszúak s nem is lapulnak el; nem bölcselkedik, nem tárgyal elvont dolgokat. Mintegy üstökén ragadja tárgyát s a szövegtől el nem tér. Felállítja szövegszerű tételét s a felosztással jól felöleli tárgyát.

A gyakorlati élet terén mozog, a jelen élet bája, zsidaja, öröme, fájdalma vagy körtünete ragadja meg lelkét, oda ülteti át a bibliai szöveg eszméjét, ott világítja meg, ott jeleníti meg s onnan emeli a lelkeket a mindenható Istenhez. Igyekszik nemcsak az értelemre, hanem a szívre is hatni és pedig sikeresen.

Tolla könnyű; irállya könnyed, világos.

Nagyon használható munka, a mit eléggé bizonyít az, hogy e munka második kiadást ért.

De mégis-mégis, mintha valami hiányzanék ott. Ünnepi és még néhány közönséges beszédeit kivéve, hiányzik onnan a Krisztus vagyis, ha hirdetni kell a Krisztust, a ki megfeszített, ha ő mindenben példányképünk: én úgy vélem, hogy neki egyetlen beszédünk sem szabad hiányoznia, szóval nem lehet a mi egyházi beszédünk olyan, hogy azt más felekezet templomában, teszem egy zsidó templomban is előlehesen adni. Ezzel nem azt akartam mondani, hogy a Krisztus lelke hiányzik a szerzőnél, oh éppen nem, — hiszen látszik beszédeiből, hogy szíve telítve van a Krisztus igazságával és szeretetével — csak azt nem találom helyesnek, hogy p. o. e. könyv első 50. lapján keresztül a Krisztus neve is csak egyetlen egyszer akkor is úgy odavetve fordul elő.

A munka mindemellett becses, értékes és hasznos s hiszem, hogy bárki is kedvvel fogja lapozgatni. Szószéken használva könnyed menetével, érthető világos voltával, az egyszerű de értelmes lelkeket megragadja, nyomtalanul nem repül tova, hat s terem gyümölcsöket. Legyen úgy!

Győry Vilmos egyházi beszédei sajtó alá rendezte Margócsy József losonci evang. lelkész, III. kötet. Kókai Lajos kiadása. Budapest. Ara 3 kor. 60 fill. Ezen kötettel befejezte az érdemes közreadó, a nagy emlékü szerző Győry Vilmos hátrahagyott műveinek a kiadását. Győry Vilmos a hírneves költő-pap szépirodalmi és egyházirodalmi munkássága oly ösmertetesek a művelt közönség előtt, hogy azokat ösmertetni szinte felesleges s legfellebb csak jelezni kötelességünk.

Tartalmaz ezen utolsó kötet 217. lapon 32 egyházi beszédet, melyek közül 31 közönséges alkalmakra szól, míg a 32-ik év utolsó vasárnapján mondatott s így szoros tekintetben véve alkalmi, ezenkívül mutatványul végül két káté magyarázat is van csatolva. Az egyházi beszédek az evang. egyházban érvényben levő pericopa-rendszer követik, míg a káté-magyarázatok a 72. és 74-ik Urnapjára előírt kérdéseket tárgyalják „a tulajdon szentségéről“ és a „vétkes kívánságokról.“

A mi közelebről magokat az egyes beszédeket illeti, méltók azok a nagynevű szerző többi már eddig megjelent műveihez s azok egytől-egyig az elhunyt szerző egyéniségének a bélyegét viselik magukon, egyik olyan szép mint a másik, de különös figyelemre méltók a 11, 12 és 13 ik beszédek: Mikor áll be valamely ország elpusztulása? Az igazi vallásosság, s A ker. ember vasárnap-szentelése — címek alatt. Főérdemük ezen beszédeknek — mint általában Győry minden beszédeinek — hogy azok igazi evangéliomszerűek, a felvett szenirati résztől egy pillanatra sem térnek el s így igen épületesek, s a mellett nyelvezete nemesen

egyszerű, úgy hogy bár szerző ezen beszédeket még a 60-as években az orosházai gyülekezet előtt mondta el, elmondhatók azok ma is, úgy a legegyszerűbb falusi gyülekezet, mint bármily művelt közönség előtt! Győry hátrahagyott műveinek a kiadásával az érdemes közreadó, nagy szolgálatot tett nemcsak az ág. ev. egyháznak, de nekünk ev. ref. vallásúaknak is, mert valamint a mi Tompánk — a kihez sok tekintetben hasonló az ő Győryjök — bár csak egy felekezetnek volt papja, de írói hírneve s szellemének kiválóságánál fogva — az egész nemzetnek lett büszkesége és dicsősége, művei tehát közkincesek, melyeket élvezettel olvasnak a hívek s haszonnal forgathatjuk mi is, bármely felekezetü lelkészek, mert főelőnyük ezen beszédeknek az, hogy bárhol és bárki által is elmondhatók, a mit nem minden egyházi beszédről lehet elmondani!

Magyar írók élete és munkái. Szinnyei József ez évek óta folyó nagy munkájából a IX. kötet 3. füzetek fekszik most előttünk a *Mortenson—Myskovszky* nevekkal. E füzetben bennünket a következő nevek érdekelnek: Morvay Ferencz n.-vátyi ev. ref. lelkész, Mózes Imre miskolci ev. ref. községi tanító, Möckel János Mihály nagy-ápol dai, Möckel Keresztély péterfalvai, Mőckesch Frigyes kis-csőri ág. ev., Mőckesch János Mihály rosz-csüri ev. ref. Mőckesch Márton Sámuel nagy-szebeni, Möller Dániel zittai ág. ev. Munkácsy Dániel tenyődi, Munkácsi Sándor paksi ev. ref. lelkészek, Munnai Antal Lajos eperjesi ág. ev. theol. tanár, Murjács János szeleci ág. ev. lelkész, Musay Gergey ág. ev. superintendens, nemeskéri lelkész, Musculus Farkas kör-mőcbányai ág. ev., Muzsnai Károly vajai, Muzsnai Pál paniti ev. ref. lelkészek, Müller Frigyes n.-szebeni ág. ev. lelkész, superintendens, Müller György Frigyes sárosi, Müller Henrik lesesi ág. ev. lelkészek, Müller Jakab Aurél szent-erzsébeti ág. ev. lelkész superintendens, Müller János n.-szebeni, Müller János Gottlieb lipcei, Müller Károly hermányi, Müller Mihály Traugottbesztercei, Müller Sámuel Jakab n.-szebeni ág. ev. lelkészek, Müllner Mátyás soproni ág. ev. lyceumi igazgató, Münch Fülöp Sámuel soproni ág. ev. lelkész. Megjelent eddig e nagy munkából 76 füzet, összesen 16,102 író életrajzával. Egy-egy füzet ára 1 korona, kiadja Hornyánszky Viktor. Nagyon melegen ajánljuk.

Magyar Könyvtár. A Wodianer-féle kiadóczég nagy népszerűségű vállalata, a Radó Antaltól szerkesztett „Magyar Könyvtár“, most kezdi meg füzetéből a negyedik század, előkelő nevekkal és kiváló munkákkal. Beöthy Zsolt, a kinek neve már a vállalat legelső számának címlapját is ékesítette, a „M. K.“ iránt érzett állandó rokonszenvét most azzal mutatta ki, hogy átengedte számára Wesselényi Miklósról Zilahon mondott remek emlékbeszédét. Melléje sorakozik Mikszáth Kálmán, e klasszikus elbeszélőnk, a ki legjelesebb munkáit most sorra adhatja ki a „M. K.“-ban; ezúttal „Prakovszky, a siket kovács“ került sorra, a vállalat két számát töltve meg. A külföld klasszikusai közül most Demosthenes jelenik meg, a kinek Philippikáit Borsos Károly oly zamatos magyarsággal, oly világos és egyszerű stílusban fordította le, hogy a művelt nagyközönség bizonyára sietni fog megismerni belőle a nagy görög politikai szónokot, a kit annyit emlegetnek, de oly keveset olvasnak. Végül becses ismeretterjesztő olvasmány is van ez új sorozatban: ifj. Hegedüs Sándor írja le amerikai uti élményeit „Az óriások világa“ című

füzetben, elevenen, érdekesen, költői tollal. Egy-egy szám ára 30 fillér. Teljes jegyzéket kívánatra ingyen küld a kiadóhivatal: Andrassy-ut 21.

A „Stampfel-féle Tudományos zseb-könyvtárban“ újabb a következő számok jelentek meg: 112. és 114. szám. *Mathematikai szünórák* I. és II. füzet. Irta Mikola Sándor. Mulatságos, szórakoztató és érdekes matematikai problémák gyűjteménye. A problémák jökora része úgy van kidolgozva, hogy azok megértéséhez semmiféle algebrai előismeret sem szükséges. 113. szám. *Aesthetika*. Irta Dr. Bartha József. A műizlésről szóló tudomány tárgyalása. Az aesthetikai érzések, a szép és fajai, a művészetek és a szép kifejezésének módjai — főfejezetek alatt ismerteti a tárgy keretébe tartozó kérdéseket. 115. szám. *Algebrai példatár*. Irta Dr. Lévai Ede. 2. kiadás. A vállalat 2. számának két részre osztott új kiadása, a gymnasiumok viszonyaihoz alkalmazva. Egyes szám ára 60 fillér; — minden füzet külön kapható a kiadónál és minden hazai könyvkereskedésben.

K Ü L F Ö L D.

Képek az ausztriai evangéliumi mozgalomból.

(Folytatás és vége.)

VI. A mozgalom akadályai. Befejezés.

Azt várnók, ha a viszonyok a fentebb vázolt módon állanak s az evangélikus egyház iránt való előszertet tény, hogy a mozgalom az eddiginél nagyobb arányban és gyorsabban terjedjen. Itt azonban, a mint már ismerttettem, külső akadályok állnak a mozgalom útjába: az osztrák kormány bizalmatlansága s a nyomás, a melyet a hivatalnokokra gyakorol; a törvényes intézkedések a gyermekek felekezeti nevelése felől, a melyek szerint 7—14 évek között nem történhetik átlépés; azon rendelet, hogy evangélikus néptanítók csak ott alkalmazhatók, a hol a gyermekek többsége ezen vallashoz tartozik, oly körülmény, a mely a szabadérelmü tanítóságot egészen sakkban tartja. Ezen külső akadályoknál sokkal fontosabbak a pszichológiai jellegű akadályok.

Mélyen gyökeret vert a népben, különösen a konservatív falusi és hegyi népben az a vélemény, hogy az árulásnak egy neme az ha valaki hátat fordít egyházának, a melyben született. Hogy a vallás a meggyőződés dolga és az ember legbensőbb ügye, arra nézve kevés értelemmel bír. Azon erős mondás: „Minden áttért haszontalan ember,“ a mely egy a papok által befolyásolt s a férje áttérése következtében felbőszült nő ajkáról hangzott el, az általános hangulat kifejezése. Ezért az „új protestánsok“ a régi evangélikus községekben egyáltalában nem fogadtatnak tárt karokkal s a lelkésznek fontos, bölcseséget és szeretetet kívánó feladata az, hogy a régit az ujjal lassanként összeolvassza s úgy a régiek, mint az újak szemét felnyissa a keresztyén hit valódi lényege iránt. Az áttérés ezen népies felfogásából magyarázható meg, hogy egy katolikusnak nevelt felnőtt leány evangélikus anyja nem akart annak az átlépésébe beleegyezni s csak hosszas vonakodás után volt arra reá bírható. Ebből magyarázható meg továbbá az a tény, hogy a rómaellenes mozgalom eddig főképpen a nézeteiben könnyebben irá-

nyitható városi lakosság között terjed s a falusi és hegyi népnél alig talál talajra. Valamint a városok voltak azok, a melyek az ellenreformáció idejében először, ha hosszas küzdelem után is, az evangéliumot elhagyták, míg a távol fekvő hegyi völgyekben a legszilárdabban megtartotta magát, úgy ma megfordítva a városok azok, a melyek az evangélium előtt először megnyitják az ajtót, míg a paraszt várakozva, vonakodva félreáll.

A másik pszichológiai jellegű akadály a széles körben elterjedt egyházi indifferentismus, oly baj, a mely fölött csupán a katolikus Ausztria panaszkodik. Természetesen oly radikális elhidegülést, a milyen itt található, az evangélikus országokban a nép nagy rétegében nem tapasztalhat az ember. A született protestáns, ha nem is vesz részt az egyházi életben, mégis protestánsnak érzi magát, ellenben a katolikus német osztrák, ha egyházilag indifferent lett s ellenszenvvel viseltetik az egyháziasság iránt, titokban a protestantizmussal rokonszenvez, mint kulturhatalommal. Gyakran hallhat azért az ember ilyen nyilatkozatokat: „Nagyon sajnálom, hogy nem vagyok protestáns, de átlépni nem fogok,“ vagy: „Én egyáltalában semmiben sem hiszek, azért reám nézve közönyös, hogy katolikus vagy protestáns vagyok.“ Ez utóbbi megjegyzés más okból is figyelemre méltó. Ugyanis az ilyen nyilatkozat csupán a katolikus fogalom iránt való ellenszenvből eredhet. A katolikus hit nem egyéb, mint egy csomó dogmának igaz gyanánt való elismerése, a melylyel az értelem összeütközésbe jön. Az egyházilag indifferentens katolikus azt hiszi, hogy az evangélikus egyházban hasonlóképpen megvannak az ilyen, lelkiismeretre nehezdedő hitcikkelyek, habár más formában. Ha az emberek megérténék, hogy a hit evangélikus értelemben egészen más, mint a hitcikkelyek csalhatatlanságának elismerése s hogy protestáns-ellenes valamely dogmát elfogadni, ha az nem benső meggyőződésből származik s egyáltalában nem szabad senkit sem lelkiismerete ellenére hitcikkelyek elfogadására kényszeríteni: akkor a protestáns elveket nemcsak jóknak tartanák, hanem az egyházzal szemben is bizalmasabb állást foglalnának el. Egyelőre fájdalom a hitnek ezen scholastikus felfogása csak táplálja az indifferentismust különösen a művelt elemnél, a hol tudomány, művészet s a pantheismusnak egy bizonytalan neme lép a keresztyén vallás helyébe, a mely mint másodrangu világnézet csak a „nép számára“ való. Így láthatjuk, hogy a fogalmak ferde felfogása következtében a mozgalom a műveltebb elemek egy részét meglehetősen érintetlenül hagyja.

* * *

Ezzel korunk legérdekesebb jelensége az ausztriai evangéliumi mozgalomról írt fejtegetésemnek végére jutottam. A mozgalomban uralkodó szellem, az evangéliumnak benne megnyilatkozó dönthetetlen ereje mintegy parancsolólag hívott fel arra, hogy Krisztus igéjének emez újabb hódításáról hazai protestáns közönségünknek beszámoljak. Örömmel tettem ezt; de másfelől a fentebb említett tények ismertetése, továbbá a külföldi protestantismus újraébredésének szemlélete mellett lelkemben a bánatnak bizonyos neme üt tanyát. Az evangéliumi eszmék diadálra juttatásának szent és magasztos harcában mi leverten, csüggetegen viselkedünk. A magyar protestantismus jelenlegi helyzete a visszafejlődésnek szomorú tüneteit tárja fel minden elfogulatlanul szemlélő elé. Mit teszünk mi elveink fenntartásáért, saját mezőnk megvédéséért az ausztriai pro-

testansokhoz képest? Ugyszólván semmit. Az osztrák protestánsok csekély száma az evangélium érdekében folytatott kitartó küzdelmével megszégyeníti a csaknem négy milliónyi magyar protestánst. Mely szívet meg-rázó hangon hallatszik ott a lelkes küzdő sereg ajkáról az „El Rómától!” kiáltás, míg nálunk a XX. század szegényére, a felvilágosodás irtózatos kárára a politikában, társadalomban mindenütt ez a jelszó kezd divatni: „Rómához.”

Minő sors vár az ausztriai evangéliumi mozgalmakra, ki tudná megmondani? Hogy az egész mozgalom megkezdésére nem a véletlen, hanem az idők szelleme adta meg a lökést, világos tanúbizonyság azon öt év, a mióta az osztrák protestánsok száma, ha nem is feltűnő gyorsasággal, de annál biztosabban és állandóan szaporodik. Felsőzázézer embernek a protestantismushoz való áttérését bármiféle elemzés segítségével sem magyarázhatjuk meg másképen, mint csupán lelki indokokból. És éppen ez a körülmény biztos alapját képezheti azon bizodalomnak, hogy a mozgalom tovább is el s lépésről-lépésre közeledik a diadalhoz.

A katolikus államokban az újabb időben megindult evangéliumi mozgalmak hullámverése úgy látszik még hazánkba nem ért el, a mit ugyan nem annak lehet tulajdonítani, mintha nálunk a kedélyek teljesen fogékonytalanok volnának a lelkiismereti szabadság nagy elvével szemben, hanem annak, hogy a protestánsokon kívül levő szabadelvűek sem képesek a klérus mérhetetlen gazdasága s óriási befolyása miatt szabadon az erélyesebb cselekvés terére lépni. De úgy tetszik nekem, mintha azon néhány száz református hitre áttért katolikus ott lent Szlavóniában az evangéliumi mozgalomnak Ausztriából átesapó szellője érintette volna meg. Legyünk ébren! A reformációhoz hasonló szellemi forradalom már itt van határunkon; az alpeseknek hazánk nyugoti részébe nyúló dombjain már át hallatszik a kiáltás. A küzdelemben rövid a jelszó, de nagy elveket rejt magában; két szóból áll az egész: El Rómától!

Veress István,
ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Elismerés Bárá Bánffy Dezsőnek.** Az a hatalmas beszéd, melylyel Baró Bánffy Dezső az erdélyi egyházkerület őszi közgyűlését megnyitotta, visszhangra talál a beregi egyházmegye tanácsstermében is, minek jeléül ottani hitsorsosaink a következő jegyzőkönyvet vették fel: *Kivonat* a „Beregi ev. reform. egyházmegye” 1902. évi dec. hó 1-ső napján tartott rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyvéből. 151 szám. Esperes ur megnyitó beszédében a legnagyobb elismeréssel, a legbensőbb örömmel emlékszik meg arról a nagy fontosságú, az egész magyarországi reform. egyház minden hű tagjának szívet felgerjesztő hatalmas és igaz beszédéről, melyet nagyméltóságú báró Bánffy Dezső ur, az erdélyi ref. egyházkerületnek főgondnoka f. évi nov. hó 8-án az erdélyi egyházkerület közgyűlésén elmondott, melyben reámutatva az egyházunkat végveszélylyel fenyegető ultramontán törekvésekre s egyházunknak nagymérvű mellőztetésére, leplezetlenül kimondja, hogy egyházunknak, ha élni akar, egész eréjével haladéktalanul követelnie kell hazánkban a vallásfelekezetek teljes

egyenjóságának és viszonyosságának elvégre valahára teljes megvalósítását úgy, a mint azt az 1848. évi XX. t-cz. rendeli, ugyszintén követelnie kell azt is, hogy az ezen törvény 3 §-a értelmében adandó igazságos állami kielégítéssel a terhek alatt roskadozó egyházunk megnyerje minél előbb az öt oly méltán megillető anyagi támogatást.

Egyházmegyei közgyűlés, ezen a protestáns egyházra nehéz napokban, midőn a hatalmas és kiváltságokat élvező római egyház ismét el akarja nyomni a már annyit szenvedett egyházunkat, midőn a protestáns egyházak minden téren mellőztetést sőt sok tekintetben méltatlanságot szenvednek, a nagyméltóságú egyházkerületi főgondnok urnak haza és egyházszeretettől sugalt beszédét, nemes fellépését, egyházunk igazai, joga, szabadsága, tekintélye érdekében történt felszólalását egy ébresztő szózatnak tekinti s zálognak arra nézve, hogy világi nagyjaink a dicső elődök példája szerint, — mindenre készen — veszély idején meg fogják harcolni ama nemes harcot. Egyszersmind a nagyméltóságú báró urnak, ki félelem és habozás nélkül reá mutatott a teendőkre, hatalmas ébresztő szaváért, igaz hazafisága és példás egyházzere-teteért hódoló tiszteletét és mély háláját fejezi ki s annak kijelentése mellett, hogy egy szívvel-lelékkel oda áll az általa kibontott zászló alá, a vele együtt érzés jeléül ezen jegyzőkönyvi számot részére megküldeni határozza. Jegyezte s kiadta Izsnyétén 1902. dec. 15. (P. H.) *Szentimrey József* s. k. em. főjegyző.

* * *

Ehez nem kell kommentár. Üdvözljük a beregieket!
Szerk.

— **Asszonyok imádsága.*** Mindenható Isten! ki az asszonyi nemet csontból formálad, add azt a kegyelmet nekem, hogy sem az uramhoz, sem másokhoz ne legyek olyan kemény, mint a csont, engedetlen, megátalkodott, nyakas és magam feje után járó. Légy kegyelmes édes Istenem! az én asszonyi erőtlenségeimnek, s fordítsd el tőlem a véllem született vakmerőséget, belém rögzött gyanakodást, álhatatlanságot, a kevély gondolatokat, felgerjedt képzelődéseket és a rendetlen kivágásokat, s kívánságokat. Ments meg már valaha a módik és hajtornyozások bolondságától; ne legyek tovább is nevétsége az okosoknak. Tégy vigyázóbbá a mások neve megsértésében és őrizd meg az én nyelvemet a szóhajtástól az asszonyok gyülekezetében, s kivált a fecsegés, suttogás viszketegeitől a te templomodban, szemeimet pedig a csiklándozástól. Adjad azt a malasztodat, hogy sekihez is, kivált az én jó férjemhez, a kit a te mennyei gondviselésed ingyen kegyelemből urammá rendelt, hamis, csalárd és álnok ne legyek, ne viseljem magamat hozzája kedvetlenül és durcásan, az ő barátit és barátneit csendesen és keresztényi szeretettel lássam, ne morogjak, zörögjek nappal a házban, mint egy gonosz lélek, és éjjel adjak csendes nyugodalmat az ő ellaukadt érzékenységeinek; minden házi dolgot vigyek és vitessek véghez s hagyjak menni renddel, csendesen és becsületesen. Adjad légyek mindenkben becsületes és józan, szelid és engedelmes, csendes és hallgató, hív és álhatatos, kegyes és tüdő, szorgalmatos és otthon ülő, igaz és egyenes,

* Ezt a régi érdekes imádságot egy öreg íráson egyik es-peresünk küldötte be hozzánk. Adjuk a hogy van.
Szerk.

jöltevő és háladatos, jámbor és alázatos — Nem az én akaratom legyen meg Uram, hanem a tied, s az én uramé mindenekben. — Őrizz meg végre, hogy ne kívánjak nagyobb lenni az én urammal, ne ereszd az én nyughatatlan eszemet arra az ördögi gondolatra, hogy nállánál jobb urat érdemlettem volna, mert ő reája sem vagyok méltó, és az ilyenek csak pokoli sugarlások. **Ments meg óh édes Istenem tollók! adjad utolján Uram Isten!** hogy ne tartsak a világon semmi olyan drága kincsét, mint az uramat és ötlet halálomig megtudjam becsülni. Amen. Clausula. Mindezeknek utánna mind az én, mind a jó uramnak Istene szenteljen meg engemet. Amen.

— **Majláth püspök protestáns világitásban.** Az „Evangélikus Egyházi Szemle” december 5-én megjelent számában írja: „Az ujabbkori hazai harcias pápista irány kiváló vezére, a gyulafehérvári pápista püspök **Majláth** s a legliberalisabb kormány jóvoltából Erdély püspöke. Katonának készült, huszártiszt volt. Atyját a volt országbirót, rablók gyilkolták meg. Ezen megrendítő csapás új fordulatot adott lelkének s megérelte benne azon elhatározást, hogy a katonai úniformist reverendával felcserélje. Gyorsan emelkedett, egészen a püspöki méltóságig. Ő hívő pápista. Életmódjában egyszerű, szigorú önmegtartózkodó. A gyulafehérvári kanonokok gyöngyétét feldulta, elűzve a női rokonságot. A papi „unokatestvérek” és „szakácsnék” valóságos réme püspöksége területén. Kicsiny, száraz alak, de tele buzgósággal. Ezt az embert nem a pénz tette pápistává, hanem az a hit, a mely csudákat művelt Assisi Ferenczben Loyola Ignácban. Ilyen alakokban, a hazai pápistaság nem szükkölködik” stb. stb. Figyelemre méltó jellemzés! De még tanulságosabb, ha meggondoljuk, hogy találó. Bizony; esendes, szelid, kedves conciliáns modoru társadalmi alak lehet akármelyik tucatember; de a hol sziklákat kell megmozgatni, ott erőre, akaratra, szívós jellemre van szükség s arra az erkölcsi öntudatra, melynek sohasem kell attól tartani, hogy ha ostorát kicsapja, az leghamarabb saját nyaka körül tekerződik össze. Ilyen a tulsó táborban **Majláth**, az „erdélyi püspök”!

— **A tuberkulózisban elhaltak számcsökkenése Poroszországban.** Azon hivatalos kimutatás szerint, melyet a porosz központi állami statisztikai hivatal a tuberkulózis kérdésével foglalkozó nemzetközi konferenciának 1902-ben Berlinben átnyújtott, az utolsó negyedszázadban a tuberkulózis okozta halálesetek száma jelentékenyen csökkent. Ugyanis 10.000 élő ember közül ebben a betegségben elhalt Poroszországban 1876-ban 81, 1886-ban már csak 31. és az 1901-ik évben csak 20. Hogy mit jelent ez, azt csak akkor látjuk tisztán, ha tudjuk, hogy ezen itt jelzett percentuatio szerint Poroszországban a tuberkulózisban elhaltak összes száma volt 1886-ban 88,283 s az 1901-ben 67,292-re szállott le. Természetesen nagy a különbség ott is, mint nálunk a falusi és városi lakosság ellenálló képessége között. A falusi lakosság viszonyosága ugyanis Poroszországban 1876-ban 28 volt; 1901-ben 17; s ugyanekkor a városi lakóké 36 illetve 22.

— **Féltik a katolikusok felekezeti népiszkolákat.** A „Magyar állam” írja december 23-kán megjelent számában. „Veszedelem fenyegeti a kath. népiszkolákat. Az állami népiszkolák tanítóinak alapfizetését az új fizetésrendezésnél 1400 koronában fogják megállapítani, a mihez a korpótlékok stb. jönnek, úgy, hogy az állami néptanító a vidéki viszonyokhoz mérten

egyike lesz a legjobban fizetett állami tisztviselőnek. E fizetésemelést sem a kath. sem a felekezeti népiszkolák meg nem a lhatják a mai viszonyok között és így nem lehet csudálkoznunk, ha az államosítás hovatovább nagyobb mozgalmakat fog kelteni, hiszen a tanító maga lesz annak legelső sürgetője, a mit még rossz néven sem vehetünk tőle. E mozgalmat megelőzni csak azzal lehetne, ha a kath. és a felekezeti népiszkolák tanítóinak javadalmazását is emelhetnénk. Igen, de honnét? Hol vannak azok a kimeríthetetlen alapok, melyek évenként százezreket az összes kath. iskolákat számítva pedig milliókat juttathatnának e kétségkívül üdvös célra. A főpapság, ha mindenét odadná, akkor is kevés lenne az ekként előálló nagy szükséglethez, a kath. társadalmi köröktől várni ily nagy szolgáltatást alig lehet, az államra bizni a kiegészítést, viszont egyet jelentene a kath. iskolák teljes feladásával s még kérdés így is, vajjon hajlandó volna-e az állam e nagy összegeknek fedezésére. A kath. népiszkolák veszedelmére fölhevítjük a figyelmet. Vajha cselekedetekkel állhatnánk utját az államosításnak: a dekatholizálásnak.”

A bibornokság ára. Róma mindenből pénzt csinál, a miből csak lehet. A bibornoki kalapot sem osztogatja pusztán az apró pénzre fel nem váltható érdekért, hanem ezzel is jövedelmeit gyarapítja. XIII Leót illeti a dicsőség ezért a nagy reformért, mert még előde alatt nem volt szabott ára ennek a méltóságnak. A felavatandó bibornok főbb kiadásai a következők: a gyűrű ára 3225 frank, a főceremonia mesterdija 1075 frank, a szent collégium titkára 268 frankot, az ének-mester 922 frankot, a Vatikán különböző hivatalnokai 3691 frankot kapnak, a bibornoki öltözet ára 8000 frank, egyéb apró kiadásokkal együtt a bibornoki méltóság ára 17000 frank. Jogosan kérdezhetjük azonban a nagy reformátor XIII Leó pápától hogy vajjon mi módon lehetett volna Péter apostol pápává, ha ilyen drága öltözetet kellett volna csináltatnia s ha oly sok kiadása lett volna egyéb hivatalnokok díjazására. Hiszen azt mondta Péter apostol magáról, hogy neki nincs sem aranya sem ezüstje! No de annál többet gyűjtöttek az ő utódai!

— **A szerzetesek** ijesztő mértékben szaporodnak Belgiumban is, mint általában minden olyan országban, a hol a protestánsok számuk csekélyisége miatt a rohamos terjeszkedést meggátolni nem képesek. Belgium lakosainak száma mindössze 6,136,444 és ezek 15000 protestánt és 3000 izraelitát kivéve mindnyájan katolikusok. Itt tehát szabadon üzheti pusztításait a katholicismussal járó minden olyan intézmény, mely egy részről a felvilágosodást meggátolni igyekszik, más részről pedig sok fontos állami érdekét veszélyeztet, s a hazafiatlan klérikalizmus leghívebb terjesztője. Eme tulajdonságokkal pedig az összes intézmények között a szerzetes rendek bírnak a legnagyobb mértékben. Hogy Belgiumra milyen jövő vár és hogy 1880 óta milyen lejtőre jutott, eléggé jellemzően mutatja az a tény, hogy 1880-ban 1500 kolostora volt 25000 szerzetessel. Róma bizonyosan örömmel látja azt a fényes haladást, hogy máig, 2 évtized alatt a kolostorok száma kétszer annyira, vagyis 3000-re emelkedett, a szerzetesek száma pedig a 40,000-et meghaladta. Azonban a józanabb gondolkozású belgák lelkében már megkezdődött a visszahatás és már olyan jelenetekről értesültünk Belgiumból a legközelebb elmúlt években is, a melyek nagyon emlékeztetnek a spanyolországi állapotokra. A belgák ugyan még nem tartanak ott, hol a kolostorokat meg-

ostromolják és halált kiáltanak a jezsuitákra, de ha a szerzetesrendek szaporítása ilyen rohamos léptekkel halad, valószínű, hogy a belga szerzetesek is a spanyol szerzetesek sorsára fognak jutni.

— **Káplántartási költségek.** Az 1902 évi október, deczemberi évnegyedre a káplántartási költségek fedezésére az egyházkerületi pénztárhoz leérkezett 1172 kor. 2 f. Az előző évnegyediek a rendes összeggel megmaradtak, csak az eöri egyház marad el ezentul; ujonnan felvételtek a következők: Lénárd Ede Szamos-dob 125 k; Fekete Károly Tivadar 125. A jogosultak részére az előre beküldendő szabályszerű nyugtára fogja megküldeni az egyházkerületi pénztár az illetményeket.

— **Kifogyhatatlanság.** A nyájas, illedelmes stízlizálásban a pápás lapok a kifogyhatatlanságig bravuroznak. Az „Alkotmány“ karácsonyi számában a reformátusok és ágostaiak célba vett együttes üléséről a következőleg emlékezik meg: Vegül csak egészen röviden szegezzük ide, hogy Bánffy Dezső báró, az ev. ref. egyetemes konvent világi elnöke és Prónay Dezső báró, az ág. ev. egyház főfelügyelője (te is, fiam Brutus?) e napokban megállapodtak abban, hogy még január hó folyamán együttes ülést tartanak, hol a két protestáns felekezetet közösen érdeklő ügyeket tárgyalják. A tanácskozássra hivatott bizottság, mely az ev. ref. egyetemes konvent és az ág. ev. egyetemes gyűlés határozata értelmében alakul, tanácskozni fog az 1848. XX. t.-c. miként való végrehajtása tárgyában is. Az elfogulatlan és komoly olvasó ebből könnyen megítélheti, hogy kik akarnak ebben az országban mindenáron vallási háborúságot. A katolikusok nem fogják a Bukott mesterkedéseit szó nélkül hagyni. A Bukott előbb főház-mester volt mint házelnök; aztán főpalotamester lett mint a miniszterelnöki palota lakója; aztán főudvar-mester lett — udvar nélkül; most ugylátszik főutca-mester akar lenni, mert a legalantabbjáró utcai ösztönökre appellál — az ő „sovén“ „politikájá“-nak „nagyobb dicsőségére.“ Szinte nehéz eldönteni, hogy midőn a mosdatlan elménckedés a „kenetteljes“ irmodorral áll ki a versenyre, melyiknek ítéljük oda a pályadíjat?

— **Baconi-émlék.** A Bacsoni Lajos siremlékére és a nevére teendő alapítványra újabban a következő adományok folytak be: Kozma László (Debrecen) 5 k. Dorogi Lajos (Kisujszállás) 10 k. Emődy Béla (Kassa) 2 k. Az eddig befolyt adományok összege 1219 k. 03 fillér. Debrecen, 1902. dec. 23. A Debreceni Prot. Lap kiadóhivatala.

— **Kegyves adományok.** A karászi ref. egyház részére. Edélnyi ref. egyház 4 k. 60 fil. Debreceni ref. egyh. 5 k. P-Ladányi egyh. 2 k. N-Körösi egyh. 5 k. B-Szt-mihályi egyh. 4 k. Kisujszálási ref. egyh. 10 k. Balkányi ref. egyh. 2 k. Nagyvárad ref. egyh. 5 k. Zsérczi ref. egyh. 2 k. Ev. ref. egyh. Gyoma: 4 k. Uj-fehértói ref. egyh. 3 k. N. K. madarasi egyh. 4 k. Kólyi ref. egyház 2 k. M.-sziget Sajó Vilmos 8 k. Sátoralja-Ujhely Fejes István 3 k. Sz. fehérvár Giffing Ede 2 k. 05 fil. Körtvélyesi egyh. Torna m. 14 k. 44 fil. Hosig Anna B-pest 5 k. Berceli hitelszövetkezet 2 k. Batori István ref. lelk. s H-Pályi ref. egyház 3 k. Kenessey

Kálmán Kápolnás-nyék (f. megye) 10 k. Füzes-gyarmati ref. egyh. 2 k. tépei ref. lelkész 2. k. S. ecsegi ref. egyh. 7 k. Rohodi ref. egyh. 3 k. Ceglédi ref. egyh. 4 k. összesen 117 k. 44 fil. Fogadják a kegyes szívi adományozók hálás köszönetünket. Karász, 1902. XII, 16 Paál Gyula ref. lelkész.

— **Nyilatkozat.** A „Debreceni Prot. Lap“ 1902. dec. száma a tölem átdolgozott Molnár-féle Olvasó-könyv I. f.-ről egy, egészben véve, elismerő bírálatot közöl. Azonban 41 darab olvasmány fölvetelét feleslegesnek tartja a bíráló. Erre kell megjegyezmem, hogy öt kivételével mindeniket a régi kiadásból vettem át — jobb meggyőződésem ellenére; ha ezeket is kihagyom, egészen új könyv lett volna belőle, pedig feladatomban csak az átdolgozás volt. A többi öt fölvetelére az az elvem kényszerített, hogy nemzeti kialakulásunk érdekében szükséges ifjúságunkkal a nemzetiségeket és azok vidékeit is megismertetnünk is. Ifj. Mitrovics Gyula.

Szerkesztői üzenet.

451. sz. Az egyházpolitikai törvények az át-vagy kitérés módozatait lényegökben nem érintvén, e tekintetben ma is az 1868. évi LIII. t.-c. 2—8. §-ai az irányadók. Ebből kifolyólag 1. tömeges jelentkezést, úgy hogy a tömegeből csak kettő jöjjön be, a többi pedig valahol kint maradjon, — nem vagy köteles elfogadni. Az 1868. évi LIII. t.-c. 3. §-ában benne van az világosan, hogy az illető áttérő illetve kitérő személyesen tartozik jelentkezni; mert hiszen neki két önmaga által választott tanu jelenlétében kell nyilatkoznia. Hol? *Egyházközségének lelkésze előtt.* Ezzel megadtam a feleletet 2. pont alatt feltett kérdésemre is. A mi azt a kérdésemre illeti, hogy a jelentkezési bizonyítvány megírásáért, — a mit megtagadni nem akarsz — van-e jogod irási díjat beszédni: nézetem az, hogy *nincs!* A fent idézett t. cz. 5-ik §-ában világosan ki van mondva hogy „ha a lelkész a kívánt bizonyítványt *akármely okból* ki nem adná, — jelenvölt tanuk adnak bélyegmentes bizonyítványt „Tehát“ akármely okból!“ Te azért nem adod ki, mert fizetni nem akarnak. Hát ez is az „akármely okok“ közé tartozik. Ily esetben nem volna jó dolgok, ha fizetnének. A tanuk által kiállított bizonyítvány éppen olyan jogérvényes, mint a tied. Hogy a díjat a szegények számára szednéd be tőlük, az igen szép, de nem törvényes. Az általad felhozott analogia sem állja ki a bírálatot, mert egyházad azon tagjának, kik holtukig fizetik az egyházi adót, bármint tárgy bizonyítványt *köteles* vagy kiadni, de már a kitérésüket jelentőknek nem vagy köteles a törvény 5-ik §-a értelmében. Jobb is azokkal az atyafiakkal nem izellenkedni. Nincs azon Isten áldása, ha valakit csak a külerőszak tart vissza valamely egyház kebelében. — N. J. Telki. Beérkezett, majd sort keritek rá.

Tartalomjegyzék: A theologia mint tudomány. Dr. Erdős József. — Tárcza: Közistentiszteletünk. Csiky Lajos. — T a u ü g y: Államosítások Beregmegyében. Szentpétery Endre. — Karácsonyi ajándékok. Sinka Lajos. — K ö z é l e i ü n k: — Egy figyelemreméltó ajánlat. G. Szabó Kálmán. — Keresztény hitfeleinkhez. Szilassy Aladárné. — Irodalom. — K ü l f ö l d: Képek az ausztriai evangéliumi mozgalomból. Veress István. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

Pályásat.

A hajduböszörményi ev. ref. egyház pályázatot hirdet egy *tanítónői állásra*.

Ezen állás fizetése 800 korona készpénz és 240 korona lakbér, az egyházpénztárából negyedévenként előre fizetve. Állás 1903. febr. hó elsején elfoglalandó.

Kötelessége az iskolaszék által kimutatott osztály esetleg osztályok vezetése, tanítása.

Pályázati határidő 1903. január hó 15-ik napja, mely ideig a felszerelt kérvények alulírt lelkészhez adandók be.

Elválasztott uti és költözködési költségre nem számíthat.

Hajduböszörmény, 1902. dec. 24.

Szolnoky Gersson,
lelkész, iskolaszéki elnök.

Szőlőlugast ültessünk

minden ház mellé és házi kertjeinkben.

Erre azonban nem minden szőlőfaj alkalmas, (bár mind küzöld természetű) mert nagyobb része ha megnő is, termést nem hoz, ezért sokan nem érték el eredményt eddig. Hol lúgasnak

alkalmas fajokat ültettek, azok lőven ellátják házuakat az egész szőlőérés idején a legkitűnőbb muskatály és más édes szőlőkkel.

A szőlő hazánkban mindenütt megerem és nincsen oly ház, melynek falá mellett a legcélszerűbb gondozással felnevelhető nem volna, ezenkívül más épületeknek, kerteknek, kerítéseknek stb. a legremekesebb

disze anélkül, hogy legkevésbé helyét is eloglalna az egyébre használható részekből. Ez a legháladáosabb gyümölcs, mert minden évben terem.

A fajok ismertetésére vonatkozó szíves leányomatú katalógus bárkinek ingyen és bérmentve küldetik meg, aki címét egy levelezőlapon tudatja.

Érmelléki első szőlőoltványtelep Nagy-Kágya, u. p. Székelyhid.

Az őszi és téli-idény alkalmából

Ruháinkat

NEUMANN M.

cs. és kir. udvari szállító

férfi fiu és gyermek ruha áruházában szerezzük be.

Legmegbízhatóbb bevásárlási forrás

Debreczen, Főtér, a magy. kir. postával szemben.

Alapított 1845-ben.